

כיצד לנצל מצב של עגמת
נפש, לרווחים עצומים
שלא ניתן להשיג בשום
הזדמנות אחרת

מִיץ אֶפֶס

ליקוט מתוך שיחות נכתב
ע"י אחד השומעים

ניתן להשיג
את הספר דברי חיזוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב : רח' הזית 2 משפ' גריינמן

בני ברק :

פ. כץ : רח'
גניחובסקי 21
משפ' פרידמן
0527668996

רח' רנזנהיים 7
משפ' גריינמן
0527183997

הלפרין 1
קומה ב'

רבי עקיבא 54
משפ' שכטר

רח' אלחריזי 3
משפ' פוליקמן

חידושי הרי"מ 3
קומה ב'

אחיסמך

הרב י. זילבר 03-6188879
הרב י. קול : 0556792223

אזור הנגב

הרב א. קארני:
0548530503

מודיעין עלית :

הרב א. אייזנר
05331-09964
ניתן להשאיר הודעה

ירושלים

הרב לובצקי
0533147220

תוכן הענינים

- ג. "מִיֵּין אִפִּים".....
- ה. פתיחה – עיקרי הדברים.....
- ה. מזה לעשות במצב של עגמות נפש.....
- ה. להשכיל קודם הנסיון.....
- ה. לדעת מעלתם הנשגבה של היסורים.....
- א. תפילה בלב נשבר.....
- ו. לנצל מצב של עגמת נפש לתפילה מעומק הלב.....
- ח. בשעת עלבון להתפלל שיפקחו לו העיניים, ולא להיות בטוח בצדקתו.....
- ב. עגמת נפש כתועלת לתורה.....
- יב. בשכר העלבונות נהיים תלמידי חכמים.....
- יד. לשמוח בעלבונות.....
- טז. הזכות שבהרגשה שאינה טובה.....
- ג. הסתכלות נכונה על עלבונות.....
- טז. האדם נבנה מעלבונות.....
- טז. כשהאדם מונח בעומק הסוגיא רואה את המפריעים כמילתא זוטרתא.....
- טז. לשמוח ביסורים הקטנים.....
- יז. הסתכלות נכונה על השפלה.....
- כא. להתפלל לראות נכון.....
- כא. יסורי הנפש.....
- ד. לשמוח בבזיונות.....
- כג. לחדד את הידיעה לשמוח ביסורים.....
- כו. לא לעשות טעויות בגלל עלבונות, ולהתעלות מהם.....
- כו. הטעות שבהרגשת הנחיתות.....
- כח. לשמוח בסבל שנגרם ע"י אחרים.....
- ה. עלבון של מצוה.....
- כט. לשמוח בתורה בטהרה בלא כבוד.....
- כט. מעלת יסורי הבושה בשביל התורה.....
- ו. קשיים ועלבונות בדרך העלייה.....
- לא. הקשיים והמעכבים בדרך העלייה – יסודם בטעות.....
- לא. האכזבות והעלבונות בדרך העלייה – בכלל יגיעה בתורה.....

לשמוח בצער ובבזיונות..... לג
 לא לייחס חשיבות להערכת בני אדם..... לג
 ז. עלבונות אינן סיבה לירידה..... לד
 אין שום סיבה להרשות לעצמו להחליש רק בגלל שיש מי שאשם בכך..... לד
 לקלקל אוצרות המלך, בגלל פרוטות?!..... לה
 ח. מעלת השותק ומבליג..... לו
 כמה וכמה תועליות בשתיקה..... לו
 לדעת להעריך נכון את המקרה הנוכחי..... לז
 ט. בהפסדי הנרגן..... לט
 י. התנהגות בשעת מריבה..... מב
 לא לחשוב על רעת הזולת..... מג
 הכי קל והכי משתלם..... מד
 התנהגות בשעת מחלוקת..... מה
 יא. לפנים משורת הדין..... מו
 מעביר על מדותיו..... מט
 ביאור המצוה לדון לכף זכות..... נ
 יב. זהירות מפגיעה הנראית של מה בכך..... נ
 אלו שיגשו לגן עדן ולא יוכלו ליכנס..... נ
 אחריות של משפט מזלזל, יכולה לעכב את כל עולמו..... נג
 כבוד זה בזה..... נד
 במצות תוכחה..... נה
 יג. ההפסד שבכל שלטון..... נו
 החסרון שבהתבלטות וכבוד..... נז
 הנאה מכבוד, וצער מבושה..... נח
 הקנאה והתאוה והכבוד..... ס
 ההתבוננות תביאהו למה שרוצה להשיג מחבירו ומתאוותיו..... סא
 יד. מלבין שיניים לחבירו..... סד
 טו. נספחים..... סה
 השתדלות מרובה למצא חן בעיני בני אדם..... סה
 שקורין לבני אדם חמורים..... סז
 שפל רוח..... סח

~ "מיץ אפים" ~

"אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה, כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב" (משלי פרק ל').

...**ורבותינו** פירשו אם נבלת עצמך על דברי תורה לדרוש ולשאול ספיקותיך לרבך ואפי' נראית לו כשוטה בלא לב סופך שתהא מנושא **ואם זמות** אם שמת זמם על פיך וחסמת אותו ולא שאלת לו הכל סופך כשישאלך דבר הלכה תתן **יד לפה** ותאלם שלא תדע לענות כלום בו, כאשר **מיץ חלב יוציא חמאה** - כן מיץ אפים שרבך כועס בך שלא הבינות מהר ואתה מתנבל עליה סוף יוציא מפיק אחר זמן הלכות רבות והוראות, (רש"י שם).

"אמרי דבי רבי ינאי מאי דכתיב כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב, במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. [מיץ חלב יוציא חמאה - המוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי התורה - חמאה היא לו, רש"י], ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור, [ומיץ אף - המוצץ כעס רבו וסובלו - יוציא הלכות דם לעומתם, רש"י], ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע", [דתנן - שדיני ממונות עמוקים הם, והרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם, רש"י]. (ברכות ס"ג ב').

"אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה - כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא, ואם זמם - יד לפה". **[המנבל עצמו** - ששואל לרבו כל ספקותיו, ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו, **ואם זמות** - שסתמת פיך מלשאל, לשון זמם - טבעת של רצועה שתוחבים בחוטם בהמה שעסקיה רעים, ונותנים אותו בשפתיה לתופרם יחד ולסותמן, סופך שתתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב, רש"י], (ברכות שם).

...אמר רב פפא אפילו כי הא מילתא לימא איניש ולא נשתוק קמיה רביה, משום שנאמר אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה, (נדה כ"ז א').

"ישאל אדם את הפסוק, ואף על פי שהכל משחקין עליו, ואת ההלכה, אף על פי שהכל משחקין עליו, יכניס אדם עצמו לגופה של תורה, אף על פי שאינו בקי בהלכה כלום, שנאמר אם נבלת בהתנשא", (תנא דבי אליהו אליהו רבה פרשה י"ד).

"עיקר ידיעת התורה הוא בהבנת דבר על בוריו, והגר"ח ז"ל מוולוז'ין כתב שזהו עיקר מה שנקרא חידושים, דהיינו להבין ביתר בהירות את הדברים, ואלו שמבזים עצמם וחוזרים ושואלים עד שמבינים יפה, הם הם שזוכים לכתרה של תורה, ומוטב הלכה אחת על בוריה ממאה מעורפלות, (מכתבי התעוררות ח"א א' ט').

פתיחה - עיקרי הדברים

אדם שנמצא במצב של עלבון, של מרירות הלב מפגיעה עלול לאבד את כל עולמו בשביל מה בכך, בשביל חוסר התבוננות נכונה, ולפעמים אף עבור דמיון כזב כאילו זלזלו בכבודו או השפילוהו, הנה אם רק ישכיל לפני הנסיון, לראות את הדברים באורם הנכון, לנצל את המעמד הזה לקניית קנייני נצח, אם ישמח בעלבונות הללו שהרי יש מי שמשלם לו על כל עלבון ועלבון, אזי למרות הצער והכאב לא יהיה מאושר ממנו.

מה לעשות במצב של עגמת נפש

ינצל העלבון והרגשת נחיתות לתפלה בכונה ובלב נשבר ולשמוח ביסורים, ויהא לו רק רווחים מזה, וכן יתפלל שיעזרוהו מן השמים לראות את הדברים בעין נכונה. - באופן מעשי יועיל לו אם ירשום לעצמו עלבונו ויתבונן בו אחר כמה ימים, ואז יראה היאך הסתכלותו על כך כשהוא כבר לא "בתוך" הפגיעה.

להשכיל קודם הנסיון

להכניס ללב קודם הנסיון בכל עלבון ואי נעימות שזה שנקלע למצב זה זהו מחסדי ד' עליו אם לכפר לו או למנוע ממנו נסיון, ואין זה בגדר עונש כלל, וכשיגיע למצב זה בעל כרחו ידע להתעודד בזה.

לדעת מעלתם הנשגבה של היסורים

לדעת מעלתם בכפרת עוונות, ובבניית האישיות, לדעת עד כמה הם מקרבים את האדם לתורה וידיעתה, עד כמה רב ערך של עלבון בגלל מצוה, לדעת שרק כך היא הדרך להגיע לתכלית.

א. תפילה בלב נשבר

לנצל מצב של עגמת נפש לתפילה מעומק הלב

עוד עצה טובה כאשר נפשו של האדם עגומה עליו, מעלבון או כשלון או תוחלת נכזבה, ינצל מצב זה לתפילה מתוך לב נשבר על כל צרכיו, וכתוב לב נשבר ונדכה א-לקים לא תבזה, וכתוב מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח, ופירשו אתי דכא, ואם מיקל על האדם כששופך שיחו לפני חבר טוב, כל שכן שיקל עליו לשפוך שיחו לפני קונו, וגם מובטח לו שתפלתו נשמעת.

וכאשר יתן האדם אל לבו גודל אהבת ד' אליו, והקירוב שהוא מקבל כשחוזר בתשובה, והחשיבות הגדולה שיש לכל התקדמות מצדו, שאינה מתבטלת ברוב ולא באלף, ימצא טעם וקורבה גדולה בתפילה, שהרי הוא מדבר אל החפץ להיטיב עמו, וכמה נעים לאדם לפנות בבקשה אל מי שמקבל את בקשתו בכבוד וברצון, ובפרט שבידו היכולת לעשות לו כל חפצו, וכבר נתבאר שיש תביעה גדולה כשאנו מתקשר בהרגשתו אל האהבה והקורבה הזו, ומי שמתרגל בזה משתנית כל מציאות חייו בעולם, מרגיש תמיד שיש לו אל מי לפנות, ואינו לבד בעולם, וכשיש לו הרגשה גרועה יש לו למי לפרוק הרגשתו ולקבל העידוד והסיוע, ואם יתבונן בדרכיו לא ימהר להרגיע עצמו אלא ישמח עם הרגשת עלבון וכיו"ב, מפני שע"ז זכה להתפלל בלב נשבר, ונתקבלה תפלתו, וזכה להתקדם, וגם מתכפרין עונותיו וזוכה לענוה.

ובאמת העלבון מסייע את האדם שיהא לבו נשבר בתפילה לפני קונו ובאותה שעה תפלתו נשמעת בכל בקשותיו, ובמקום להשתוקק שפלוני ידע מעלותיו, ישפוך שיחו שיזכה לגדול בתורה ויר"ש ועי"ז יעלה ויצליח.

ויש לנצל את העלבונות לתפילה יותר ממעמקי הלב, כי לא בכל רגע יש בכוחו של אדם לעורר את עצמו לתפילה ברגש שאינה חוזרת ריקם, וכאשר

ליבו נרגש מן הפגיעה הוא קרוב יותר לבכי ולהתעוררות, וידע שזהו הנותן לו הכח להתקדם.

ועיקר העיקרים ויסוד כל החיים הוא להרגיש שהקב"ה עמו בצרתו, ומאזין אליו, ומרגיש מצבו, ואינו נטוש לבד בעולמו אף אם בני אדם עזבוהו, ובידו לסייעו בכל מקום ובכל אופן, ויתרגל לשפוך שיחו לפניו, כענין שכתוב אשפוך לפניו שיחו צרתי לפניו אגיד (ולא כדרך השוטים שעיקר בקשתם בתפלתם שהשני ידע האמת וכו', ואמנם ג"ז רצון ישר כדכתיב והייתם נקיים ומצא חן ושכל טוב בעיני א' ואדם, אבל לא בזה ירויח לעצמו כלום), והעיקר לבקש רחמים שיצליח במצבו זה, ויזכה בזכות הצער והעלבון לסייעתא דשמיא בתורה ובתפלה ובענוה ובכפרת עוונות, ולבקש באופן פרטי בכל מקרה שאירע לו שיזכה ויבין לקבל הדברים כפי הראוי, ולהצליח בלימודו של אותו היום, ולהגיע אל האמת ביחד עם ההכנעה של העלבון והדומה לו, וזה כל האדם להכיר את בוראו ולהרגישו בכל דרכיו, וכאשר יטעם וירגיש ד"ז, שוב לא יבא לידי משבר, כי כל משבר יגרום לו תפלה בבכי והכנעה גדולה ותהא תפלתו נשמעת, ויזכוהו מן השמים להכנעה הנכונה לחכמים, ולא שילמד מזה להתגבר להיות אדיש לאכזבות שיש לו ממי שגדול ממנו, אלא יבקש רחמים שיזכה להיות מקבל ומבטל דעתו מפני החכמים, ומיד יראה וירגיש התקדמותו בתורה ומעשים טובים, ויהא לו מקור נאמן לשפוך שיחו, ולשחרר כל לחץ ומועקה, ולהרויח מזה עלייה בתורה ויראת שמים וענוה וכל מדה נכונה.

מי שיודע לנצל מצבים של פגיעה להתפלל בהכנעה, ולא שיתפלל שהשני יכיר בצדקתו, אלא לנצל להתפלל שיגדל יותר ויקבל שכל ישר יותר, הרי מכל פגיעה הוא הרויח המון!.

היה פעם ילד שהיה סובל מחברים שהעליבוהו, אמרו לו כל אחד שיעליב אותך תקבל מטבע של חצי שקל, מאותו הרגע הילד התחיל "לחפש" מי שיעליב

אותו, הנה בשביל חצי שקל הוא מוכן להפוך את כל ההסתכלות על עלבונות, ותחת שקודם לכן היה בצער גדול ומוכן לתת מנה אחת אפיים למי שהעליבו, כעת הוא שמח בכל עלבון, ומהו ריוח של חצי שקל לעומת הריוח האמיתי העצום שמרויח מי שסופג עלבונות, אם היה מתייחס לעלבונות כפי הראוי להם היה מתייחס אליהם בצורה אחרת, אף שבודאי הוא רגיש לצער וכואב לו, מ"מ יש לו במה להתעודד ולשמח, שהרי בגלל זה השפיע עליו לטובה, והחכמה היא לדעת איך להרויח מזה.

בשעת עלבון להתפלל שיפקחו לו העיניים, ולא להיות בטוח בצדקתו

על התפילה יש במדרש משל על אדם שהיה לו קשה ללכת והתפלל שיתנו לו חמור, ואכן עבר שם גוי שאתונו ילדה עיר קטן וצוה את היהודי לשאת את החמור הקטן על כתפיו, אמר היהודי תפילתי התקבלה שנתנו לי חמור, אבל נגרם לי ע"ז ההיפך, ואמנם לא תהא כזאת בעולם שאדם יסבול בגלל תפלתו, והנמשל שם הוא על הגויים בגזירת המן שכתב לכל העמים להיות עתידים ליום הזה וכונתם היתה להרוג ובסוף ה' ליהרג, אבל יש ללמוד מזה שלא כל מה שהאדם מבקש זה טוב עבורו, וצריך לבקש ולהזכיר בכל תפלה שתתמלא בקשתי לטובה, שאם זה לא לטובה אז שלא תתמלא, או שיסבבו מן השמים שתהא לטובה.

אדם נפגע נעלב ומשווע לשמים שיבינו אותו ובטוח בצדקתו, ואינו מעלה על דעתו לבקש שהוא בעצמו יבין משהו אחרת, כי הרי אין ספק שהוא צודק, הנה אם תתקבל תפילתו ויתנהגו אליו בסלחנות, הפסיד ע"ז הרבה, האדם צריך להתפלל שיתנו לו שכל להבין את האמת, שיתנו לו שכל להתנהג כרצון השם במעשיו ובמחשבותיו, ולייחד תפלתו על המקרה המיוחד שנפגע בו, וכשיזכה להבין אחרת יהי' מאושר ומתוקן באמת, מצינו במשנה במסכת מדות שהמנודה שחכמים נידוהו הולך בכניסתו לבית המקדש בכוון הפוך מכולם, הוא הולך לשמאל וכולם לימין, שואלים אותו מה לך מקיף לשמאל, והוא משיב שאני מנודה, אז אמר ר' יוסי שמברכים אותו השוכן בבית הזה יתן בלבך שתשמע

לדברי חבריך ויקרבוך, אבל לא מברכים אותו שיתן בלב חכמים שיקרבוהו, אע"פ שאפשר לכוין גם בזה שתחזור בתשובה ועי"ז יקרבוך, כי אז נראה מדבריהם שהוא צודק ולא החכמים שנידוהו, (ור"מ סובר שמברכים כך כדי שלא יפגע, ומכוונים שיחזור בתשובה, והלכה כר' יוסי), למדנו מזה שהאדם צריך לבקש שיתנו בלבו לעשות הטוב, ואז ירויח באמת, ואם יתנו בלבם לוותר לו הרי הרבה פעמים רק יפסיד את העיקר.

והנה כבר כתוב במשלי כל דרך איש זך בעיניו הווא בטוח בצדקתו אלף אחוז, וגם אם מרגיש משהו קטן שיש גם חוסר צדק בדעתו, אינו מתייחס לזה כלל, כי אין מי שיעורר לבו למשהו קטן כזה, אבל היות וכולם בטוחים בעצמם, והטעות הרי נמצאת באיזה מקום, לכן יתפלל האדם בכונה ברורה ולא במדת ענוה, דהיינו שאם הוא בטוח בצדקתו אינו מכוין כראוי שידריכוהו בדרך אמת, אלא יהא בטוח שיתכן שאינו צודק, ויבקש בקשה אמיתית שיתנו בלבו השכל הנכון והמדות הנכונות, ולא יחשוב שקרה כאן משהו שכולם טועים והוא הצודק, כי כבר כתוב שתמיד זה כך ולא התחדש כאן מקרה מיוחד, וכמו שהוא בעצמו נוכח לראות איך שאחרים בטוחים על עצמם שהם הצודקים וכולם טועים, וכמו שאחרים טעו יתכן שגם הוא על עצמו טועה, (ויש לזכור שמעלבון אפשר להרויח הרבה, אפי' אם לא צודקים, אם מנצלים את זה טוב לתפלה בכוונה ובהכנעה, ולכפרת עוונות במקום יסורי הגוף, כמ"ש הגר"ח מואלז'ין שצער רוחני מוריד הרבה יותר מהחשבון, אבל אם מנצלים את זה להיפך, אז מפסידים הרבה גם אם צודקים).

וכעין זה כתב החזון איש באמו"ב פ"ג על מריבה שבין שנים, שלפי רגש בני אדם אחד צודק, ולפי התורה השני צודק, והנפגע מתפלל לד' הצילני מרודפי כי אמצו ממני, ומשיבים לו מן השמים הרי אתה הוא הרודף והם הנרדפים, וז"ל מחובות המוסריות שישתדל האדם לטעת בלבבו את העיקר הגדול הזה, שבכל מקרה אשר הוא נפגש עם רעהו צריך לשקול בפלס ההלכה לדעת מי הוא הרודף ומי הוא הנרדף, והלא לימוד המוסר מנחיל אהבה וחמלה להנרדף, וחמת מרורות להרודף, ומה נוראה היא המכשלה ורבת הפוקה להיות מן המחליפים את הרודף

לנרדף ואת הנרדף לרודף, ואשר לדעת אמתתו אין מקום זולת בספרי הפוסקים אשר מסרו לנו מצוקי תבל רבותינו ז"ל.

ומי שלא הוקבע בלבו היסוד הזה, לא יועילנו רב לקחו ואמץ שקידתו לקנות מדות מתוקנות, כי בהפגשו בתעצומות עם רעהו בטח יחרוץ משפטו כנטיותיו הטבעיות, ואף אם הנן מתוקנות לא יתאימו לעתים קרובות עם ההלכה השמימית, אם יסוד משפטו יהי' מעוות, כל תולדותיו תתחייבנה להיות ילדי זרים וחבר משחיתים, הוי כי יזעק מקרי דרדקי דבמתא לפניו ית' הצילני מרודפי כי אמצו וגו', ומן השמים בת קול תענהו, הוי על עושים מעשי זמרי ומבקשם שכר כפנחס, הלא אתה הוא הרודף, הלא אתה הוא שאינך נושא פנים לתורה, הלא כתבתי בתורתך דמקרי דרדקי לא מצי לעכב.

יצרו של אדם מתגבר עליו ביותר בזמן שאין החטא מגולה וצריך דיון, דבהיות שכח המגנה את ההשחתה הנטוע בלב האדם, אשר בא תמיד לעזור את מבקש הטוב במלחמתו עם התאוה הגופנית וחמדתה, הכח הזה הוא עמום במשפט העמום ונטול עצמה הוא מלגנות את התוצאות המנוולות היוצאות אחרי משפט המעוק, כי אין להרגש מבחין בהלכה, ולפי הרגשות לא יעלה על לבו לפון אולי משפטו מספחו, ולכן לא נפלאה היא כי מן היחידים המתוקנים במדותיהם במדה ידועה, נפגשו במדה אחרת במקרה מיוחד, כאשר נסתבך בסכסוך רב הערך עם רעהו ולא יאבה לשמוע קול מורים ולא ידרוש אחר ההלכה, ונכנס בעובי הקורה להחזיק במלחמות, בקטטות ומריבות, וכל עדינות נפשו הלכה חלפה לה כרגע, עכ"ל.

כתוב בקהלת כי מי יוכל לדין עם שתקיף ממנו, דהיינו שהאדם הקטן אינו יכול להוכיח צדקתו כנגד המושל הגדול, כי איננו יכול להביאו למשפט להתייחס לדבריו כשוה מול שוה, ואמר מרן החזו"א זללה"ה שאין לך אדם תקיף יותר מזה שאינו מבין, דהיינו שהמושל התקיף אע"פ שאין מי שיכריחנו להשפט עם האדם הקטן, בכל זאת יתכן שיתן לב וישמע לצדקתו, לא כן האדם שאינו מבין, הרי הוא נלחם בלי רחמנות, כי הרי לבו אינו מייסרו לתקן משהו, ולכן מצפוננו שקט ואין לו שום מניעה רגשית מיראת שמים או דרך ארץ, כי לפי הבנתו הוא צדוק

באמת, ואינו עושה שום דבר שלא כראוי, ולא שייך לצעוק עליו ולהוכיחו, כי החסרון הוא בשכל ולא במידות, וממילא אינו נכנע לשום דבר, וידוע שעם כל הרצון הטוב הרי לשונות את השכל קשה הרבה יותר מאשר לשנות את המדות, כי אין לאדם כלים להתגבר ולהפוך את שכלו, כמו שיש לו בשבירת המדות, שיכול להגביר אתה יצה"ט על היצה"ר, והעצה הראשונה והאחרונה היא תפילה, כמו שנתבאר לעיל תפילה אמיתית עם כונה נכונה להבין האמת, גם אם היא אחרת ממה שהוא בטוח, ובאמצע יש לזכור שכבר נוכח כמה פעמים שהוא לא צדק, ולא יהא בטוח בעצמו כ"כ, וידוע שכולם חושבים שהם צודקים, ויש סיבות שמטעות את האדם, ויש חלקים בעובדה שגמרו לו לחשוב כך, והוא יודע שזה לא ודאי כך, אלא שבצירוף מקרים גמר בדעתו והגיע למסקנה זו, לכן יתן לבו וינסה לערער לעצו את הבטחון הזה, אולי זה לא בדיוק כך, ולאט לאט יראה שבאמת טעה, ואם לא טעה בהיפך הגמור, אבל בחומר הענין ודאי יש טעויות, יש להכניס חזק לתודעה שגם מה שהוא בטוח בצדקתו זה לא בטוח, ואמנם לא תמיד באשמתו, וכלשון המשנה אל תהי דן יחידי [אע"פ שאתה חכם גדול], שאין דן יחידי אלא אחד [הקב"ה], ואל תאמר קבלו דעתי, שהם רשאים ולא אתה, [דהיינו אחרי רבים להטות אע"פ שאתה חכם יותר מהם].

ב. עגמת נפש כתועלת לתורה

יש לדעת שעמל התורה הוא חלק בלתי נפרד מן התורה, כי אי אפשר להתמזג עם התורה להיות הוא ואורייתא חד אלא בעמל, שממית חלק הגשמי ונעשה תורני, וכל השפעות התורה נאמרו על העמל בה דוקא, וכמ"ש מרן זללה"ה בהרבה מקומות וז"ל באגרות ח"א א' אשר אך העמל הוא העבודה המעולה ואשר עליהם כיונו חז"ל בהפלגת התורה על לומדיה והמהפך את הגשם לרוח והגוף לנפש והנכנס ברמ"ח אברים של אדם לזככם ולעדנם לקיום חיי תורה, ע"כ. ולכן מי שזכה לדבר מן התורה בלא עמל הרי הפסיד מסגולות התורה, ולמה יושב ומצפה להגיע לד"ת בלא עמל.

ועוד שהאמת שמה שהגיע בלא עמל צריך בדיקה, וכאשר שמענו שהיצר מכניס שמחה והתלהבות מחידוש שנתגלה לו בתחלת העיון, כדי למנוע ביקורת המחשבה למצוא הטעות, ואמנם לפעמים בזכות מצוה או תפלה זכה לגלות דבר אמיתי, אבל עיקר התורה בעמל דוקא, וגם עלבון וצער אחר בכלל עמל, כמו שאמרו מנחות ז' א' דאבימי הלך ללמוד אצל ר"ח תלמידו משום דסבר דהכי מסתייעא מילתא טפי ופרש"י משום יגעתי ומצאתי, וכענין שאמרו ברכות ס"ג ב' אם נבלת בהתנשא כל המנבל עצמו על ד"ת סופו להתנשא, ופרש"י ששואל לרבו כל ספיקותיו ואע"פ שיש בהם שחבריו מלעיגין עליו.

בשכר העלבונות נהיים תלמידי חכמים

ולא זו בלבד שהעלבונות אין בהם שום הצדקה לירידה, עוד אדרבה, **אם יודע להשכיל להתנהג כראוי להשיג מהם את הרווחים שיכול להשיג, יש בכוחם לסייע ולהיות הגורם שדוקא בשכר זה יהיה ת"ח, עד שאם היה אדם יודע כמה הוא מרויח מעלבון, בין בידיעת התורה, בין בכפרת עוונות בין בתפילה, היה הולך לבקש מכל אחד שילבין את פניו.**

התורה נמשלה למים שהולכים ממקום גבוה למקום נמוך, כך גם התורה שוכנת רק אצל מי שדעתו שפלה, וכמו שאמרו בגמ', וכבר ביארנו שאין זה עונש למי שמגביה דעתו שתסור ממנו התורה, אלא זהו טבע התורה, כשם שבמים אם אתה מניח אותם במקום גבוה הם נשפכים, כך גם התורה, ככל שדעתו של אדם יותר שפלה יותר נכנע, מִי התורה מתאספים בקרבו.

עוד אמרו בילקוט שהתורה ביקשה מהקב"ה שיתן אותה בשבט של עוני לפי שאינם מתגאים, ומתנהגים בהכנעה.

וזהו מן הדברים שבמעט מחשבה וידיעה האדם יכול להפוך את חייו, - ההתבוננות איך להתייחס לפגיעה ולבזיונות, אדם שנפגע מחבירו ראוי להתבונן ולדעת כיצד לנצל את זה כדי להרויח במקום להפסיד.

הנה הגר"ח מואלזין כותב במכתב שגם הראשונים לא נשתבחו אלא בסברא ישרה, וכל הגדול מחבירו בסברא ישרה, זהו הגדלות, זו התכלית הנכספת.

איך אדם יכול לקבל שכל ישר? אם אין לו סברא ישרה, איך הוא יכול להגיע לזה?

יש עצה אחת שמוזכרת בברכות ס"ג ב' "ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב", כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור, פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות.

יש עצה, אם אדם סובל אי נעימות בשביל התורה, אז יש לו הבטחה שהוא יקבל שכל הישר, שיזכה להבחין.

על האדם לדעת, שאם פגעו בו, לא העריכו את הסברא שהוא אמר, אחיכו עלי, והדר אחיכו עלי, במקום להחלש ולהרגיש אי נעימות הוא רק יתחזק מזה, הנה, דוקא היום, יש סיכוי שאצליח, שאדע ללמוד, להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, זו סגולה מהגמרא, סגולה לשכל הישר.

ואמנם עלבון לא נעים לאדם, ולפעמים נדמה לו שרבו כועס עליו, אבל כדאי שידע לייקר ולהעריך את זה, זה עלבון שמיישר את השכל, ויודעים להבחין בין דין לדין, זה הבטחה של הפסוק ושל הגמרא, וזה כולל כל עלבון שסובל עבור לימוד התורה.

וזהו הכפרת עוונות הטובה ביותר, והסגולה האמיתית שהתורה הבטיחה ליישרות השכל.

עוד מבואר בגמרא שם כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא, (וברש"י שם שחביריו מלעיגים עליו על שאלות ששואל).

ואמר הרב זללה"ה בשם התומר דבורה שהבזיונות הם היסורים הכי טובים, כיון שהם מורידים יותר מחשבון העבירות ואינם מפריעים בלימוד, כי ע"י השכל

והתבוננות אפשר להתגבר, משא"כ בשאר יסורים שהם פחות מורידים מהחשבון, וגם הם מורגשים בחוש ומפריעים לאדם מלימודו.

ויש מכתב מהרב זללה"ה "הנני שמח בבזיונות בעולם הזה כדי לחסוך מכלימתי בעולם הבא", ועוד היה רגיל לומר שהבזיונות זה הפרנסה שלי, ואמר שזה שיש לאדם שכל ועי"ז לא איכפת לו הבזיונות, אינו מפסיד מערך הייסורים עי"ז, וזה מוריד מחשבון העבירות, כפי הצער שיש לאדם רגיל המצטער בכך.

אם יתבונן לעצמו, מה יש לו מכך שהשני ידע שהוא יודע ללמוד וששאל שאלה טובה, הרי הוא לא יצא יותר ת"ח מכך שיחשוב עליו טוב, אבל אם יחשוב עליו להיפך, דוקא מזה הוא יצא ת"ח, אז מה יצא לו מכך שההוא יעמוד על הטעות שלו.

לנצל רווחים של אי נעימות רק לעלייה, וזו סגולה גדולה מאוד להיות ת"ח.

לשמוח בעלבונות

בנדה כ"ז א' דר"פ שאל לרבנותיו ואחיכו עליה פשיטא, ואר"פ אפי' כי הא מילתא לימא איניש ולא נשתוק קמיה רביה משום שנאמר אם נבלת בהתנשא, ואמנם זה מיירי על שאלת מידי דפשיטא מרבותיו, אבל עיקר השכר הוא על העלבון, וכן שמענו שהיסורים הכי טובים הם העלבונות שמורידין מהחשבון יותר מצער גופני, ובהתבוננות אפשר להתגבר עליהם שלא יפריעוהו בתורתו.

מן האמור נלמד שיש לאדם לשמוח בעלבונות מפני שהם מכפרים יותר מיסורים, ומסייעים את האדם להתפלל בהכנעה, ומזכים אותו בסברא ישרה, ולענין האמת הרי אין בעלבונות ממש, וכמה גרוע כבוד שקר וכמה יפה עלבון שקר, ויכין אדם את עצמו ויצפה לעלבון, ועי"ז יוכל בקל לשמוח בו, וחיש מהר תעבור ההרגשה הדמיונית, וישאר שמח במה שהרויח עי"ז.

הזכות שבהרגשה שאינה טובה

מנסיונות היצר להכשיל את האדם היא עצבת לב, שבעקבות הרגשת עלבון ממינים שונים, או שמרגיש שרבותיו או חבריו אינם מעריכים אותו, או הרגשת כישלון, צריך לזכור - יש מנהיג לבירה, מי שסובל בושות בשביל לימוד התורה זוכה להתנשא כמו שנתבאר מדברי הגמרא.

ומי שמתבונן יותר מהו כבוד אמיתי כלל לא יהיה איכפת לו מה חבריו חושב עליו, והרי העשיר הפיקח לא איכפת לו שפלוני חושב שאין לו כסף כי הוא יודע שיש לו, ומה שהשני חושב שיש לו או אין לו זה לא מפריע לו ולא עוזר לו.

ג. הסתכלות נכונה על עלבונות

האדם נבנה מעלבונות

והאדם נבנה מהשפלות ובזיונות, כי הם מכפרים יותר מיסורים ומקרבים את האדם לבוראו ולמידת הענוה, ואם מתבונן בדברים אין זה מפריע לו ללימוד התורה כיסורי הגוף, כי באמת אין כאן אלא דמיון, ואם יצייר לעצמו שעל כל עלבון מקבל דינר זהב, הרי יסבב בחוץ לבקש עלבונות, כי הרבה יותר טירחה יש לו להשיג הדינר זהב מלסבול העלבון, והרי האמת שמרויח הרבה יותר.

כשהאדם מונח בעומק הסוגיא רואה את המפריעים כמילתא זוטרת

כשהאדם מונח טוב בעומק הסוגיא הוא רואה את המפריעים בהסתכלות מגבוה ומתייחס להם כמילתא זוטרת, מפני שהסיפוק שיש לו ממשמחי לב נותן לו הכח להתגדל ולהתרומם על כל המעשים, ואמר הרב זללה"ה בשם מרן זללה"ה שמי שאינו מרוצה מאחרים זה בגלל שאינו מרוצה מעצמו, ולכן גם כשהמפריעים נדמים כהר ולא כחוט השערה, יש לזכור שבאמת אתמול התייחסתי אליהם

בביטול, ואינם אלא עצת היצר, והדבר המצוי ביותר הוא ההרגשה במעמד החברתי, אשר באמת כולה דמיון, והדבר האמיתי הוא רק מה שהאדם יודע על עצמו, ואשרי מי שיודעים עליו פחות ממה שהוא, עמ"ש בירושלמי ואוי לו למי שחושבים עליו יותר ממה שהוא, ואמנם האדם בשר ודם ואינו יכול בקל להתעלות מכל ההרגשים הטבעיים שנברא בהם, אבל יש לו להתבונן בעצמו שלאחר ההתבוננות אין כאן מקום לחולשה, והאמת היא כמו שהרגיש בשעה שהי' בעומק הסוגיא, ויש לנצל העלבונות לתפלה בלב נשבר, ולהרגיז היצה"ט על יצה"ר.

לשמוח ביסורים הקטנים

ואמרו בירושלמי פ"ק דסוטה ה"ז מנין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה תלמוד לומר אחת לאחת למצא חשבון (קהלת ז') בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים, [כיצד מתכפר לו] מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, [נשברה ביצתו] נכשל באצבעו, [יצאת ממנו טפת דם מקצת נפש ככל הנפש, חדא מן הכא וחדא מן הכא] והחשבון מתמצה, למדנו מכאן איך שמצטרפים כל מיני פגעים קטנים לחשבון גדול להצילו מעונש מיתה, ואילו ידע האדם מתחילה העונש שנגזר עליו, ואח"כ היו נותנים לו את האפשרות לפדות את העונש בפגעים אלו, הרי הי' שמח בהם שמחה גדולה, ולא הי' מרגיש בהם יסורים כלל, וכשמחת החולה המסוכן שמצא תרופה למכתו, שאינו משיח על מרירות התרופה כלל, אלא שזהו גופא החסד הגדול שעושה הקב"ה עם האדם שאינו מגלה לו תמורת מה באו היסורים, שרק עי"ז יש בכח היסורים הקטנים לכפר, כי בזמן שהאדם לא יודע גודל הריח שבהם, הרי הם מצערים אותו, אבל אם הי' יודע סוד תיקונם הרי לא הי' לו בזה סבל, והי' צריך כפל כפלים של יסורים לכפר מעט, אבל החכם המאמין יודע שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, ומתבונן מיד בריוח שיש לו מן היסורים, ואע"פ שאין לו צער כ"כ אחרי ההתבוננות הזו, מ"מ מוריד לו הדבר מחשבון העוונות כאילו לא התבונן, כי זה סיגל לעצמו מאמונתו וחכמתו וזהו זכותו משלו. (ובספר גבעת שאול בהספד זקנינו הגרש"י קרליץ ז"ל על חותנו הגר"ש ז"ל כתוב וכה הי' דבריו אלי כמה פעמים כי הרגשת

הצער הוא רק במשך התמהמהות הרגע, עד עת התבוננות להשליך על ד' כל יהבו, עכ"ל).

מן האמור נלמד שהקשיים של הבני תורה אינם סימני ריחוק אלא סימני קירוב, וכך הי' חלקם בכל הדורות כידוע, כי הרי כך נגזר על לומדי התורה מעת שבירת הלוחות, ושהכל לטובתם, ואם האדם הי' מקבל ידיעה שבראש השנה נכתב עליו שחלקו בחבורת הבני תורה, הרי הי' מרגיש קירוב גדול, ומתחזק להשלים את החסר לו, במקום היאוש והעצבות, והמתבונן יראה איך מפרנסים אותו מן השמים בהשגחה פרטית בניסים נסתרים, עד שהשאלה מה נאכל והשאלה מה אכלנו, תשובתן שוה, וכן עלינו להחדיר לעצמינו החסדים שבכל הפגעים הקטנים, ועלינו להתפלל שימולאו משאלות לבנו לטובה דהיינו רק הדברים שהם באמת טובתינו, או שיתגלגל מן השמים הכל לטובה, כמו שמצינו בכהן גדול שמתפלל שאם נגזר שתהא שנה חמה הרי הוא מבקש שיתנו גשמים מרובים, למדנו מזה שאין לבקש להפוך את העולם אלא להשתלב בו בצורה טובה, ועלינו לבקש שנזכה לקבל הדברים כראוי, בין בהבנתם הנכונה ובין בהתנהגותינו במצב זה.

הסתכלות נכונה על השפלה

בחורים ואברכים צעירים ובפרט אלו הנאמנים לרבותיהם, רגילים למדוד הצלחתם ועלייתם ע"פ היחס שהם מקבלים מרבותיהם או מתלמידיהם ותלמידי תלמידיהם שמוחזקים כחשובים בחברתם, או מיחס החברים בכלל בישיבה או בכולל, ואמנם יש בזה דברים חיוביים, ולא אדישות מוחלטת לדעת הבריות זוהי הדרך הישרה, כי האדם אינו רואה חובה לעצמו ואינו יכול לסמוך שהוא נוהג כראוי ע"פ הרגשתו לחוד, ואמרו חז"ל איזהו בן העוה"ב כל שדעת רבותיו נוחה הימנו, וכל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, ובכלל זוהי הרגשה טבעית בריאה להרגיש טוב במקום שמתייחסים לדבריו כראוי ולא מבטלים אותם בקל, וד"ז אינו מוגדר כרדיפה אחר הכבוד, וכתפילת ר' נחוניא בן הקנה וישמחו בי חבירי, ואמרו כי סליק ר' אבא אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל,

וכתוב במשלי ומצא חן ושכל טוב בעיני א' ואדם, וזה חיוב כדתנן שקלים פ"ג, ושמעתי שאמר אחד בשם מרן זללה"ה שמזה שאמר עקביא בן מהללאל בעדיות פ"ד מוטב אקרא שוטה כל ימי ואל אעשה רשע שעה אחת לפני המקום, יש ללמוד דלהקרא שוטה זה ג"כ לא דבר טוב, דאל"כ מאי מוטב דקאמר, (ואין בכלל זה ההנאה מכבוד שנהנה מהערכת חבריו, דבר שאינו מוסיף לו רק מגרע כמשנ"ת במקו"א, ואמר הרב זללה"ה בשם מרן זללה"ה שרק טיפש יכול ליהנות מכבוד), אבל הדמיון והיחס לדברים קטנים כאילו הם גדולים, והם הם המשקפים את האמת הגדולה, זוהי טעות גדולה ומקלקלת את כוחות השאיפה הגדולים, וכשהאדם במצב רוח טוב הרי הוא רואה בהבנה את האמת, שהדברים של מה בכך המזדמנים אין להתייחס אליהם כפי שהם מצטיירים בעין דמיונו, ואמנם לא מספיק שבעה ימים בשביל לבונן את האדם לכל ימי חייו, אבל ידע וישיב אל לבו כי כשהרגיש טוב בעצמו לא הפריע לו כל זה, וש"מ שהחסרון כרגע הוא בו.

והאמת היא שרוב רובם של הדמיונות אין להם שום אחיזה של אמת, וכל אדם רגיל להתייחס לתנועותיו והבעת פניו של רבו ואפי' של חבריו, כאילו כל מעייניו ומחשבותיו ברגע זה הם רק עליו, והתבונן והחליט להביע דבריו ופניו בצורה זו עם כל המשתמע מכך, והנה תבע מרבו וחבירו להיות כמלאך, ושברגע שהוא עובר מול פניו ישכח כל עניניו האחרים, וימהר להתרכז בענינו של זה שלפניו, וישנה מיד את הבעת פניו ולבו כפי המתאים לו, וכמה האדם יודע בעצמו שהוא שקוע ומהורהר בענינים אחרים, ואין לבו מתפנה מהם במהירות, ואין רגשי לבבו והבעת פניו ברשותו לסובבם ע"י כפתור, ואם הוא עייף או טרוד אינו מתגבר בקלות להסתיר זאת ולשנות מאור פניו כפי הראוי כלפי חבריו, ובודאי שאין תנועותיו מחושבות בכונה כלפי חבריו בכל רגע, ואדרבה ככל שחבירו קרוב אליו מרשה הוא לעצמו להשאר טבעי ולא להתאמץ לשנות.

מסופר בגמ' סוטה מ"ז א' שעיקר נפילתו של ישו הנוצרי הידוע מאמונת ישראל להסית ולהדיח ולכשף הי' בגלל שלא הבין תנועתו של רבו ר' יהושע בן פרחיה, וכע"ז יש סיפור בכתובות נ"ג א' איך הבין אבא סוראה מחותנו של ר"פ

את הבעת פניו של יהודה בר מרימר היפך מכונתו, כהנה וכהנה רבות הלימודים מהבעת הפנים ודמיוני רמיזות.

הדברים מסתעפים להרבה חלקים ורצוננו בזה להרגיל הבחורים שלא לבנות על רמזים ולא לעשות ענין מדברים קטנים, ולהתייחס כמו שמתייחס לזה בחור שמרגיש טוב בחברה ובמצבו הרוחני, ולצערנו מצוי הדבר שבנ"א קלים להוציא ביטוי של זלזול גם כשבאמת יש להם הערכה כלפי זה שזלזלו בו, ובדרך כלל כל הדיוקים מהרמזים אין להם שחר, גם כשנדמה שדברים הניכרים חזא ביה, (ויש להעיר שגם בדיני שמים כמדומה ששמעתי בשם הרב זללה"ה מדברי מרן זללה"ה שכהיום אין בידינו רשות ודעת להוכיח מתוצאות שנעשו בידי שמים שזה סימן שלא הי' ראוי לעשות כך או כך, ונראה גדר הדברים דודאי ע"י היסורים אדם מגיע להבין מה שלא הרגיש קודם, אבל כ"ז אם לאחר הבנתו ס"ל שיש לקיים ד"ז גם בלא ההוכחה מדיני שמים, אבל אין לפסוק איזה הם ההנהגות הראויות מכח זה), דברינו הם בין בהתייחסות של החבירים בין של הת"ח ותלמידיהם, וע"ד מליצה אמרנו פעם על מה ששינו באבות ששמאי אמר הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, ובדור אחרי זה א"ר ישמעאל והוי מקבל את כל האדם בשמחה, כי בירידת הדורות גדלה הרגישות ליחס חבירו ולא מספיק בסבר פנים יפות וצריך בשמחה, וכן אמר רבי אליעזר יהא כבוד חבירך חביב עליך כשלך, ובדור אחרי זה א"ר אלעזר בן שמוע שיהא כבוד חבירך כמורא רבך.

ברם העירוני שדברינו הנ"ל אין בהם פתרון גמור, כי כאשר נדמה לאדם הרי הוא בטוח שהפעם הזאת אינה דומה לכל האופנים ששייך לומר שהם דמיון, שהרי הדבר מוכח בהדיא מתנועה זו ורמז זה, ולכן צריך למצוא פתרון איך לנהוג גם כשהאמת כפי דמיונו, ונראה דאע"פ שלא יועילו הדברים לקבלם בודאות, אבל כשיכניס ללבו ידיעה זו ויבינה על נכון, ידע ויכיר במחשבתו שיתכן שהכל דמיון, ואע"פ שיחזק את הדמיון על השכל, אבל לא יהא בטוח שדמיונו עיקר, וכן כשיהא לו ספק יועילו הדברים לבטל הספק הזה, וגם כשישמע התנצלות או הסבר, יקבל הדברים בלב שלם מכיון שידע שהמציאות כך, וכמו שנתבאר.

ואמנם צריך לסייע את מי שבאמת פוגעין בו איך לקבל הדברים באופן המועיל, והנה כבר אמרנו שכשהאדם במצב רוח טוב הרי הוא רואה את הדברים באופן אחר, וזוהי הראייה הנכונה שהרי יש רק אמת אחת לדברים ואינה תלויה במצב רוחו, וכשיתבונן האדם מה קרה לו ע"י הפגיעה בין מאדם קטן בין מאדם גדול, וכי ע"י שזלזלו בו נמחק כל לימודו, וכי ע"י ששיבחוהו נוסף לו בשעות לימודו, אין כאן אלא הערה להתייחס לצד זה, ואם באמת מרגיש שצריך תיקון, ולא יכל להכניע יצרו מעצמו, ישמח על ההכנעה שעזרוהו מן השמים, ואם אירע שקיבל נזיפה מאדם גדול בטעות או בחצי טעות, הרי כבר מובטח לו שכרו בהצלחה בתורתו, כפי שנזכר מגמרא ברכות ס"ג ב' כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור וכו' פעם ראשונה ושני' ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, ואמנם טבע האדם שקשה לו לסבול עלבון, אבל ירגיל את עצמו להתבונן ברווחים שבזה ועי"ז ירגיע את רוחו,

ויש להתבונן במה שמתפללין ביוהכ"פ ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמך הרבים אבל לא ע"י יסורים וחליים רעים, וענין מירוק הוא ע"י סבל מסוים, דהא לא אמרינן מחול וסלח בחנם, וכ"ה משמעות מריקה וכיבוס, והיינו דמסיימינן אבל לא ע"י יסורים, כלומר אמנם אנו מבקשים תיקון וצחצוח ע"י מריקה וכיבוס אבל לא ע"י יסורים וחליים רעים, וא"כ במה יתמרק, ורגיל הרב זללה"ה לומר דהמירוק הוא ע"י עגמת נפש מאי נעימויות ואכזבות ועלבונות, שאפשר להתגבר עליהם בהתבוננות, ואינם כיסורים וחליים, וכיון שכן הרי כשנתמלאת בקשתינו והזמינו לנו מירוקים אלו לכפרת עונותינו, הרי יש לשמוח בזה, ולא לראות ד"ז כפגע רע, אלא כמילוי בקשתינו, וידוע שצער רוחני מכפר הרבה יותר מצער גופני, וא"כ היריוח הוא גדול ביותר.

ועוד זאת כי התורה נמשלה למים שהולכת למקום נמוך, וע"י שמשפילין אותו זוכה לתורה, וכמ"ש תענית ז' א' דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה, ואמרו שם ב' אי הוו סנו טפי הוו גמירי.

מן האמור נלמד שיש לראות הבזיונות באור הנכון, ולא להגדיל כאבם אלא כפי שמתייחס אליהם האדם כשהוא מרוצה מעצמו וחברתו, ולזכור שלא נשתנה

במצבו האמיתי כלום ע"י הבזיונות כמו ע"י השבחים, וגם המבזים בדרך כלל מודים שיש להם הערכה על הרבה מן הטוב שבחבר זה, אלא שנוח להם לתפוס הפגם, לזכור שכל אדם זוכה לזה אם מעט ואם הרבה בכל הדורות, ואין להתיאש עי"ז כלל, כי כבר התייחסה לזה התורה במקומות רבים, וכתוב הבטחות לזה, לזכור שע"ז חוסך מעצמו יסורים וחליים רעים, וזהו מה שביקש בתפילת יוהכ"פ, לזכור שהצער מכניע לבו לתפלה המתקבלת, וזוכה שתהא תפלתו בכל עניניו נשמעת, ומתהדק הקשר בין יצור ליצור, לזכור שבזכות ההשפלה זוכה לתורה ולענוה תכלית הבריאה, לזכור לכונן מחשבתו על העתיד מה שיכול להוסיף, ולהסיח דעתו מן העבר כי לא יוסיף לעצמו בזה כלום, ואמנם באופן טבעי חוזר וניעור במחשבתו רגשי העבר, אבל ידיעה זו שצריך לשכוח מהעבר מסייעתו קצת.

והעיקר הגדול ראשון לראשונים ואחרון לאחרונים לשפוך שיחו לפני קונו וירגיש איך שהוא עמו בצרה אחלצו ואכבדהו.

להתפלל לראות נכון

וכן צריך להתפלל תמיד שיתנו בלבו הדעת איך להתייחס לכל מאורע שבא לו, אם בצרה אם בבושה אם בעלבון מחבירו, וכן בעסק תורתו ומצוותיו שיהיו בכונה ובכיוון הנכון והרצוי מכל הבחינות.

יסורי הנפש

כתב הגר"ח מואלזין ז"ל שיסורי הנפש מורידים מהחשבון הרבה יותר מיסורי הגוף, וכן תענוגי הנפש ממעטים מהזכות הרבה יותר מתענוגי הגוף, כי העוה"ב הוא רוחני ומחשבים שם לפי הרוח, יסורי הנפש הם הבזיונות, ותענוגי הנפש זה הכבוד, ואמר שהוא מפחד בגלל שנותנים לו כבוד, ומנחם את עצמו בזה שהכבוד שניתן לו זה בגלל שזה היה ירא מהגר"א, ואמרו בגמ' דדחיל מרבנן איהו גופי צורבא מרבנן או משתמעין מיליה כצורבא מרבנן, ולכן את זה בקבלת שכר בעוה"ז.

ואאמו"ר זללה"ה הי' רגיל לומר שהיסורים הכי טובים הם יסורי הנפש, שלהוריד מן החשבון ולכפר זה מכפר הרבה, והאדם בידו להתגבר ע"ז בהתבוננות נכונה משא"כ יסורי הגוף שאין בידו להתגבר עליהם, והוסיף שלכן זה מכפר כמו הצער שיש לאדם רגיל, כי זה שאני מכיר יותר את האמת ואני מתגבר על היסורים האלו, אין זו סיבה שיתכפר לי פחות.

ובאמת כל התורה מלמדת את האדם איך להתגבר על הפסד העוה"ז לעומת טובת העוה"ב, כמו שביאר מרן זללה"ה שהתורה אינה אומרת לאדם לוותר על התענוגות הגשמיות והרוחניות, אלא להסביר לו איך יהנה מהם הנאה אמיתי, אם חפץ כבוד ידע שאין כבוד אלא תורה ולשלם לנו שכר כפול על היסורים כנ"ל, וגם מכבידים על המדקדק לקיים המצוה כראוי, ומונעים ממנו שיקול דעת נכון, ולפעמים נאלץ להקל במקום שראוי להחמיר, ובמקום שיתרעם האדם על עצמו שבחטאותיו נשלחו אליו יסורים, מתרעים הוא על חבירו כאילו הוא גורם לו, (ואין מדובר במי שנטפל סתם לחשוש בדבר שאין ראוי לחשוש לו).

וזהו בראש הגורמים לאדם להתרחק מדקדוק המצוות כי חושש שבביתו יתרעמו עליו ויעמידו לו פנים זעופות ע"ז, וכמו שאמרו בגמ' מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בביה"ק כו', ועי' אמר"ב פ"ד ס"ז, שביאר כן, והמאמין ומכיר שמי ששולח את הודאות הוא השולח את הספיקות, ומי שנותן את הטוב בלי ספיקות, ראה לנכון שכעת זוהי טובתנו, מתבונן בעצמו למה נשלחו אליו הדברים, ומשתדל להקל על חבירו לקבלם בהבנה ובאהבה, בפרט כשבלבו שהוא הגורם לחבירו את זה, ונותן אל לבו שהכל לטובתו, ובהתבוננות מועטת יצייר לעצמו כמה דוגמאות איך שהכל לטובה, ולמרות הצער והעגמת נפש מתחזק עי"ז לקבל הדברים בקלות, ולהשפיל את ההר המדומה שנראה כאילו עולם חשך בעדו, ומשליט את השכל על הרגש לנהוג בתבונה, ואת מרי שיחו וצערו ושופך בתפלה לפני יוצרו ית"ש, אשר בידו להיטיב לו ולמנוע צער, ויפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין ובין לאחר גז"ד, להקל את הצער, וליתן בלבו לקבלם באהבה ובשמחה, (מתוך מכתב).

ד. לשמוח בבזיונות

לחדד את הידיעה לשמוח ביסורים

איתא במדרש רבה הובא בילקו"ש פ' וישב למדתך תורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם, בכתפיו היה טוענו ומליכו אצל אביו, אילו היה יודע אהרון שהקב"ה כותב עליו וגם הנה הוא יוצא לקראתך וגו', בתופים ובמחולות הי' יוצא לקראתו, אילו הי' יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי, עגלות פטומות היה מאכילה, ר' כהן וריב"ס בשם ר' לוי אמרו לשעבר הי' אדם עושה מצוה והנביאים כותבין אותה ועכשיו שאין נביאים מי כותב אותה אליהו ומשיח והקב"ה חותם, הדא הוא דכתיב אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב בו וגו', וביאור הדברים שאילו הי' יודע בשעת מעשה כמה הענין מיוחד וחשוב ויכתב בתורה, הי' משתדל בו ביותר.

וכן מצוי שאדם שומע סיפורי צדיקים ומעשים מיוחדים, ואין לו מי שיצביע לו בשעת מעשה, הנה כעת זה אתה האיש וזהו המקרה שסופר לך עליו, ועתה היא שעת המבחן של המעשה המיוחד, והוא נכתב ע"י אליהו ומשיח והקב"ה חותם, ועליו להחדיר לעצמו קודם מעשה איפה הוא נקלע למצבים כאלו, ובהגיע המעשה יוכל להתגבר בקל ובשמחה, וכן בכל פגע וצער יזכור שזה במקום פגע גדול שמעבירים מעליו, ובפרט ביסורי בושה ועלבון שהם מורידים מן החשבון יותר מיסורי הגוף, ולעומת זה בהתבוננות יכול האדם להתעלות מהסבל, ולהמשיך את החיים הרוחניים והגשמיים כמקדם, ואם יוכל להשיב למחרת כגמולו ונמנע, שכרו גדול יותר, וכן קשיים והפסדים של שמירת המצוות מורידים מן החשבון יותר, כי הרי לפי הנראה יכול הי' למנוע מעצמו את ההפסד הזה, וטוב להרגיל עצמו בחידוד ידיעות אלו, וכמו שראינו אצל גדולי ישראל שבכל פגע והבלגה אומרים שיעבירו לנו על פשעינו.

אמרו חז"ל חביבין יסורים, ובכמה מקומות שיבחו את היסורים ותועלתם, וכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו... ומתורתך תלמדנו, וביארו ז"ל ילקו"ש פ' עקב שבזכות היסורים ניצול מדינה של גיהנם ק"ו משן ועין שעבד יוצא בהם לחירות יסורים שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, וארשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורים, מה ברית האמור במלח מלח ממתקת כל הקרבן, אף ברית האמורה ביסורים, יסורין ממרקין כל גופו של אדם, א"ר ביסנא אין אדם בעולם בלא יסורין, חושש בשיניו אינו יכול לישן בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי אשרי הגבר אשר תיסרנו וגו', וכתוב כי את אשר יאהב ד' יוכיח, ובסיפא דקרא וכאב את בן ירצה, וכתוב ע"ז מהגר"א שדרך האב לייסר רק את בנו, אבל אדם אחר שאינו שומע לתוכחתו אינו מטפל בו ומייסרו, משא"כ בנו שהוא מייסרו ומטפל בו, וכמו שהאב אחר שמוכיח את בנו ומייסרו, משתדל לנחמו ולהרגיעו, כך הקב"ה מייסר את האדם שהוא חביב עליו כבנו, ואח"כ כאב את בן ירצה לנחמו ולמלאות רצונו, ותניא רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתן אלא ע"י יסורים, אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא כו', ואמרו כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים שנאמר וד' חפץ דכאו החלי כו' ואם קבלם מאהבה מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, (ברכות ה' א'), וכתוב כי חולת אהבה אני - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל חלאים שאתה מביא עלי בשביל לאהבני לך, ותניא בתוספתא ברכות פ"ג בן עזאי אומר כל שלקה בגופו מפני חכמתו סימן יפה לו כל שלקה בחכמו מפני גופו סימן רע לו, הוא ה' אומר כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו, וכתב מרן זלה"ה באגרות שיסורים הם מהדקים את הקשר בין יצור ליצורו ית"ש.

וידוע שיסורי הנפש קשין על האדם יותר מיסורי הגוף, כמו שאמרו על הפסוק הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים, כיון שנצטרך אדם לבריות כאילו נידון באש ובמים, ופניו משתנות ככרום, וכמה אדם מסובב דרכיו וענייניו בשביל למנוע מעצמו עלבון, וכמו שאנו מתפללים שלא נבוש ולא נכלם ואל תביאנו לידי בזיון, וכתוב בשם הגר"ח מואלזין ז"ל שעיקר מה שמנכה משכר עוה"ב זהו

הכבוד ששם עולם רוחני והנאה רוחנית עיקר, וכן מן הגיהנם העלבונות מנכים יותר מהכל, ואילו היו מראין לאדם כמה יסורי הגוף וחלאים רעים חסך לעצמו עלבון פלוני ופלוני, ה' שמח ומשתוקק לעלבונות, וכן ראיתי במכתב הרב זללה"ה שכתב אני כשלעצמי שמח בבזיונות בעוה"ז כדי לחסוך מכלימתי בעוה"ב, ואמר שזהו מה שאנו מבקשים בתפילת יוהכ"פ ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמך הרבים אבל לא ע"י יסורים וחלאים רעים, ולשון מריקה משמע שפשוף וכיבוס, כמ"ש במסכת שמחות שדוד המלך ע"ה ביקש שהקב"ה יביא עליו יסורים שיכפרו לו, מדכתיב הרב כבסני מעווני, ואנו מבקשים מריקה שלא ע"י חולי ויסורים, ובמה, אלא שהבקשה שיתמרקו ע"י אי נעימיות שונות.

וכתוב בתומר דבורה להרמ"ק ז"ל שבזיונות הם היסורים היותר טובים שמורידים מן החשבון הרבה ובהתבוננות יכול האדם להתגבר עליהם ולהמשיך ניהול חייו כרגיל בתורה ומצוות וכל ענייניו.

ואמרו על הפסוק ואוהביו כצאת השמש בגבורתו על הנעלבים וכו' עושין מאהבה ושמחים ביסורים, והשמחה היא בדיעה שע"י היסורים זוכים להתקרב לבוראם ית"ש ומסירים מחיצות העוונות, ואמרו מהגר"א ז"ל שאלמלא היסורים לא היינו זוכים בדין, וכ"כ בחפץ חיים בשם הגר"א שהיסורים הם מכריעין את הכף במשקל הזכויות והעוונות, ואז הוא מודה ומשבח לד' על כל מה שעבר עליו, ואם ה' הקב"ה מודיע לנו תחלה דעו כי ביום זה וזה יארע לכם כך וכך כדי לתקן ענין פלוני ולקרבתם אלי, הרי היינו שמחים בטיפולו בנו, למרות הכאב, ועלינו להאמין בדברי חז"ל כאשר אנו מאמינים ורואים בכל דורות ישראל שנתקיימו בזכות היסורים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו בכל דור ודור.

והאדם שמרגיש קירובו להקב"ה ביסוריו, אינו מסתגר עמהם כ"כ, כי יודע שזהו מחשיבותו, ואמרו על הפסוק דאגה בלב איש ישחנה, יסיחנה לאחרים או יסיחנה מדעתו, ואמנם אין מצוה לשוחח ע"ז, אבל יש מצוה לחיות עם זה כרגיל כמה שאפשר, ועי"ז מונעים צער השכינה שמצטערת בשעה שישראל בצער, וזה מגלה על קבלת היסורים באהבה ובהודאה, והרי תיקנו לברך על הרעה כמו על

הטובה, וכתוב מהגר"א דהיינו לברך בשמחה, והמכריח את עצמו להתבונן בצד הטוב ולהרגיש טוב משמח את המקום ועובד את ד' בשמחה. (מתוך מכתב).

לא לעשות טעויות בגלל עלבונות, ולהתעלות מהם

ידוע המעשה של קמצא ובר קמצא שהחריב בר קמצא את ירושלים בגלל שביישוהו והוציאוהו מן הסעודה, ויש להתבונן איך קרה ענין זה, ומצינו בגמ' שאמר הואיל והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא, למדנו מזה איך שהיצר מסיט מיד את הענין להתאונן על החכמים, ומכיון שיש לו טענות על רבנן, שוב הוא מרשה לעצמו להחריב את ביהמ"ק ולהשמיד את ישראל כמבואר בגמ' שם, וכל בר דעת יודע כמה רחוקים היו רבנן מלדעת מה הוא הדין ודברים שביניהם, שהרי היו שקועים בדברי תורה, וכמה מוזר הוא לאבד את האמונה לגמרי ולהגיע להשחתה כזו בגלל ביקורת מסוימת על רבנן.

והדבר מצוי הרבה אצל בחורים שפוטרים עצמם מכל חיוב כלפי שמיא, בגלל השגה מסוימת שיש להם על שלא קיבלו החברותא המתאים, או שהוכיחם בטעות בלי אשמתם, או שלא התייחסו אליהם בהתאם לצפייתם, או שלא העריכו אותם כראוי, ומלבד שהדבר הזה בדרך כלל בטעות יסודו, כאשר נוכחו רבים פעמים רבות איך שכח הדמיון פורה ראש ולענה ומרבה להגזים בדברים שאין להם שחר, אבל גם אם הכל אמת, איך מאבדים את האמונה ואת המחויבות האישית כלפי שמיא, אבל טבע האדם שהוא מרוכז כולו בנקודה שהוא חושב שהצדק אתו, ואינו מתבונן בשום דבר אחר.

ומצינו בסוטה מ"ז א' שכל מציאותו של ישו הנוצרי הגיעה ע"י שנדמה לו שיהושע בן פרחיה דוחה אותו יותר מדאי, דעובדא הוה שנידהו לישו בגלל שהי' מקולקל, ובא לבקש כמה פעמים שיחזירוהו ולא קיבלו, יומא חד הוה קרי קריאת שמע אתא לקמיה, הוה בדעתיה לקבוליה, אחוי ליה בידיה, [עשה לו סימן שימתין עד שיגמור ק"ש], סבר מדחא דחי ליה, אזל זקף לבינתא פלחא, אמר ליה חזור

בך, א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דאמר מר [ישו] כישף והסית והדיח את ישראל, [ויש דפים שנחסר מהצנזורה] למדנו איך שהתלונה על רבו הביאתו לעבוד ע"ז, והחטיא את הרבים, ואף גם זאת שהיתה התלונה בטעות שהרי ה' בדעתו לקבולה באותו יום, וכן מצינו בקין שחרה לו על שהקב"ה לא קיבל מנחתו, דהיינו שהוא חפץ קירבת ד', והפעולה שעושה מכח זה היא הריגת הבל, ואין הסתירה מיניה וביה מונעתו משום דבר,

ותחלה יש לזכור ולהאמין ולהכניס תמיד בלבו שיש מנהיג לבירה ולב מלכים ושרים ביד ד', ואל כל אשר יחפוץ יטהו, והכל נגזר עליו מן השמים לטובתו אם לכפרתו או להכנעתו, וכמו שמצינו שכשקילל שמעי בן גרא את דוד אמר לעבדיו כי ד' אמר לו קלל את דוד, ואולי יראה ד' בעיני והשיב לי ברכה תחת קללתו היום הזה, ועוד יתן אל לבו איך שוכח את בוראו מפני קפידתו על אדם מסוים, וכי מפני שפלוני פגע בך הנך מורד בהקב"ה, כך יתבעו את זה שמאבד את כל חובתו בגלל השגה ותרעומת מסוימת, דאיך ענין זה פוטרו מחובתו כלפי שמיא, ועוד שהדבר בדרך כלל דבר פעוט, ובמעט חשק ורצון הכל נמחק לגמרי, שכל ההרגשה שקלקלו לו את הצלחתו הרי אין בה דבר של ממש, רק פגיעה במצב רוח השואף, ועם החלטה אישית קטנה או מילה אחת טובה הכל נהפך כלא היה, א"כ איפוא יש כאן רק כחו של יצר שמגדיל כח הדמיון כאילו עולם חשך בעדו.

הטעות שבהרגשת הנחיתות

עוד יש להעיר שלפעמים הרגשת הנחיתות מחלישה את האדם ומונעתו מלחגור עוז ולהאמין בעצמו שיכול להיות ת"ח, ואמנם ודאי שזוהי טעות מוכחשת מהמציאות, כאשר יתבונן האדם על ת"ח שבדורנו ובדורות קודמים, יראה שאין דמיון ושיווין ביניהם לא בתכונות ולא בכשרונות, וכל אחד הצליח רק ע"י מסירותו לתורה ויר"ש, ויש להוסיף שעצם זה שמרגיש נחיתות זה בגלל מעלתו שמרגיש חלל ריק לפי כשרונותיו, כי אילו ה' פחות כשרוני ה' לו סיפוק בעמלו, כי אלו שהם פחות ממנו באמת מוצאים טעם מספיק בעמלם שממלא את חללם בקל,

שמיד מעשיהם מרובים מחכמתם, ורוב המרגישים כך הם אלו שיש להם אפשרות להיות ת"ח מובהקים, וכמה ינהמו באחריתם על טעותם, שאילו ידעו מעלתם היו מרויחים עוה"ז ועוה"ב, ועכשיו הפסידו שניהם, ואמנם טבע האדם להסכים לכל הדברים ולהבין בלבם שהם נכונים כלפי כולם חוץ ממה שנוגע לו, שיש לו בזה ידיעות נוספות, אבל האמת שכולם חושבים כך, ולכן לפחות יכניס ספק בלבם שמה הוא טועה כרוב העולם, והאמת שהוא כן מוצלח וראוי לכל המעלות, וכמו ששמע קול מוריו ומלמדיו עליו.

לשמוח בסבל שנגרם ע"י אחרים

"דלף טורד ביום סגריר" (משלי כ"ז ט"ו) מוזכר כמשל לדבר שמציק מאד, כל מי עני רעים, מפרשת הגמ' כתובות ק"י ב' כי ממטר גגים לגגו משאר הגגות יורד השטף על הגג שלו, וכיון שהגג שלו רעוע מאחרים, הרי מתמלא ביתו במים.

איתא בגמ' שיום הגשם קשה כיום הדין, ואלמלי שהעולם צריך גשם, היו החכמים מתפללים לבטל את הגשם מן העולם, כי זה צרה גדולה, הכל הי' בוע הכל תקוע, גם בדרך כלל הדרכים לא היו מרוצפים.

כל זה כשהאדם סובל מעצמו, אבל כאשר זה מגיע מעוול של השני, הר"ז מפוצץ ובלתי נסבל, החזו"א מביא את הגמ' על מדת הענוה שאחד ששפכו עליו מן החלון מים בלי כונה ששופכים החוצה, ושמח בעצמו שלא הקפיד.

וע"ז נאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו... שהיסורים שוים בין אם זה מפוצץ או לא, אבל הריח הגדול כשזה מגיע באופן מפוצץ, שע"ז אפשר להתגבר עם השכל, והשכר והיסורים נחשבים כפי הטבעי של האדם, כמו שהיו רגילים לומר שבזיונות זו הפרנסה שלי, מהחשבון זה מוריד, ואפשר להתגבר ע"ז עם השכל, ואמרו שזה מוריד מהחשבון כמו שאדם רגיל, וכי בשביל שיש לי שכל ימעט שכרי, כך כאן יש לדעת שמה שנגזר זה גם בלי העוול של השני, והנסיון מגיע כך זה בשביל להרבות את השכר, (מתוך מכתב).

ה. עלבון של מצוה

לשמוח בתורה בטהרתה בלא כבוד

לשמוח במצוה טהורה ובחידוש טהור שלא הי' לו הנאה של כבוד מזה, שהחילוק בין בגד נקי לגמרי ובין בגד שיש עליו רבב אחד קטן, הוא כיתרון האור מן החושך, לשמוח בעלבון של מצוה בעלבון של עמידה על הטעות, וע"ז נאמר אם נבלת בהתנשא, כל המנבל עצמו על ד"ת סופו שמתנשא.

מעלת יסורי הבושה בשביל התורה

שלו' רב ושמחת עולם

כתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו וגו' ופי' חז"ל אשרי הגבר שסובל יסורים בטרחתו לעמל התורה, לפי שעל יסורים אלו מקבל שכר כעושה מצוה, ומועיל לו לכפר עוונותיו כמו יסורים שמגיעים לו בע"כ, ואומרים בשם החפץ חיים על הפסוק אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ד' לאורך ימים, שדוד המלך ע"ה מבקש שהרדיפות שיהיו לו יבואו מהטוב והחסד שעשה, ובזכות זה יזכה לישב בבית ד' לאורך ימים, ומסופר על תלמידי הגר"א כששמעו ממנו חומר דיני גיהנם חלשה דעתם מאד, ואמר להם נחמה אחרת יש לי עבורכם שהיסורים בעוה"ז מצילים הרבה מהדינים, ואמר שכשם שהשמש נראית כהולכת מעט לעיני המביט עליה מכאן, ובאמת מהלכת פרסאות רבות בכל רגע, כן הדבר ביסורים שאף מה שנראה כאן משהו, הרי בשמים זה משפיע הרבה, וכל שכן יסורי עלבון וכיסופא שהם המועילים יותר מיסורי הגוף כמ"ש הגר"ח מואלוז'ין שעוה"ב הוא רוחני ושם משפיעים דברים רוחניים כבוד מנקה מהזכויות ובזיון מנקה מהעבירות, וכמו שהרב זללה"ה היה רגיל לומר שהוא שמח בבזיונות בעוה"ז יותר מכל היסורים, שזה מוריד הרבה מכלימת העוה"ב, וביד האדם להתגבר ע"ז בהתבוננות, וזה לא יפריע לו בתורה ועבודה, אבל יסורי הגוף מורידים פחות ומפריעים יותר, והמשילי חז"ל בושה לרציחה, א"כ אדם שסובל בושה הרי מכפר

לו כל שעה כמיתה, ואשרי חלקו, ובאמת בהתבוננות אין כאן מקום לבושה אמיתי, אלא שרגש האדם אינו שולט בעצמו להרגיש לפי השכל, כמו אדם שהחליק באונס ברחוב שמרגיש אי נעימות ממצבו, אע"פ שבהתבוננות אין לו חטא ואשמה להתבייש ממנה.

והנה רוב בנ"א הישרים בוטחים בד' בתחלה ומתפללים ומצפים לישועה, אבל כאשר המיצר מתקרב ממהרים להתיאש, כמ"ש הרמב"ן בפ' בשלח על הפסוקים והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מד' ויצעקו בני ישראל אל ד', ואח"כ כשראו שלא נתקבלה תפלתם ועדיין מצריים נוסע אחריהם הכניסו שאור בעיסה הוא היצה"ר והתחילו להרהר אחר משה ואמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים וגו' וכן כתוב בתהלים ויורו על ים בים סף, ויש לזכור שאת ההחלטה עד כאן ד' יכול ורוצה להושיע, ועכשיו שהגענו למיצר הסופי נראה שאינו רוצה להושיע, זהו הגורם הגדול שעושה האדם לעצמו, וכבר התבונן האדם בכל הישועות שנתקיים בנו תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם, ואחז"ל עד דכדרכה של נפש, ואדרבה כל שהמיצר קרוב הישועה קרובה יותר.

והנה בזכות היסורים שהאדם נטהר מחטאיו, ונפשו ולבו קרובים יותר אל ד', יכול האדם להגיע לדרגות גדולות בתורה ויר"ש, ואמרו על הפסוק ואת דכה ושפל רוח אתי דכה שהוא שוכן בצל השכינה, וכל אשר יבקש יקבל, ולבו קרוב להפתח בתורה, ותפלתו בהכנעה שהיא ככל הקרבנות כדכתיב זבחי א' רוח נשברה, לב נשבר ונדכה א' לא תבזה, ולכן היצה"ר משקיע כל כוחו וטענותיו להפוך את הרכוש הגדול הזה לפסד בדכאון ויאוש וכיו"ב, ואשרי מי שיודע לנצל הזדמנויות זו לעלייה אמיתית ועבודה נכונה, ויכול להספיק במצב הזה מה שלא יוכל החכם להגיע בשנים רבות, והנני בברכה שתזכה להחלץ מן המיצר במהרה לשמחת עולם, וגם תזכה בינתים לעלייה נכונה בכל המעלות הנ"ל.

(מתוך מכתב).

ו. קשיים ועלבונות בדרך העלייה

הקשיים והמעכבים בדרך העלייה – יסודם בטעות

וראוי להאיר עינים במה שמצוי שהתלמידים היקרים העולים בהר ד', כשנתקלים בקושיים מסוימים, הרי הם רגילים לפתח סברות ורעיונות על עצמם, שהם קשיי ההבנה או הזכרון, ויש להם מעכבים טבעיים כאלו וכאלו, ויש להם הוכחות רבות לזה, ומי שמנסה לדחותם זה בגלל שלא מכיר את המציאות יפה, ואמנם קשה להתווכח עם אדם שמלא הוכחות לדבריו, אבל דבר ראשון עליו לדעת שכמעט כל מי שאינו מרוצה יש לו סוג מחשבה כזו, ואם כן אין זה מן הצדק לחשוב שאמנם כולם טועים, אבל אני זה משהו אחר, ולפחות שיכניס ספק בלבו אולי כל המסקנות האלו הם טעות, כמו שטועים רוב רובם של הבחורים, ואף כשיש בהם גרגירי אמת, אין בהם כדי להביאו לידי המסקנות שהחליט על עצמו, והאמת היא שכל הפרעות היצר הם כערפל, שאמנם האדם מביט בעיניו ורואה הכל אטום בענן לבן, וא"א להכחיש את מראה עיניו, אבל בכל פסיעה שיתקדם יראה שלא הי' שום מעכב, כמו בערפל שבמקום שהאדם עומד הכל ברור, אמנם סוגי העירפול שונים אצל כל אחד, אבל מעכב של ממש אין כמעט לאף אחד, ואף אם כל התאוריות היו נכונות אין מעכב בעד האדם מלהבין בתורה, ואם ישעבד עצמו לקראת הגפ"ת כמה פעמים בקול, מיד יראה שינוי, ואם יעלה בלבו קושיא טובה או תירוץ יפה ישכח לרגע מכל הרעיונות, הא למדת שהכל כוחו של יצר, ואין כאן אמת ששייכת אליו במיוחד, אלא ממכשולות היצר החוסמים את רוב רובם של העולים בהר ד', אם מעט ואם הרבה.

והנה כבר הזכירו חז"ל קשיים שמצויים בדרך התורה ושימוש חכמים, כמו שהובא מגמרא ברכות ס"ג ב' ומנדה כ"ז א' ואם נבלת עצמן על ד"ת סופך להתנשא.

האכזבות והעלבונות בדרך העלייה – בכלל יגיעה בתורה

והנה רבים הנרתעים ומתאכזבים מאי נעימויות, ויש שתולים כל חוסר הצלחתם בתורה בגלל התייחסות כזו והדומה לה, וכבר הקדימו חז"ל שזוהי

מציאות ידועה בדרך התורה, ויש לזה תשלום יקר, וזה בכלל יגיעת התורה כמבואר מנחות ז' א', כמ"ש ברש"י שם דמה שאמרו דהכי מסתייעא מילתא טפי הוא משום יגעתי ומצאתי, וזה מכפר על העוונות במקום יסורים כמו שהאריך רבינו יונה בשער הרביעי, וזה לא דבר שקרה דוקא לך, כי כבר הקדימו חז"ל שיש דברים כאלו, ויש להתרכז בשכר הגדול של ידיעת התורה, וזה מיקל על הצער, ואפשר להרויח עי"ז תפלה בלב נשבר, עם רווחים נפלאים, וחבל להתנחם בהצדקת עצמו בגלל ובגלל, ולהשאר ע"ה, כשנכנסים לפרשה של התורה צריך לדעת שיש כאלו אכזבות, ואמרו ביצה ל"ח א' כי סליק ר' אבא אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, פרש"י כשרצה לעלות לארץ ישראל או כשהיה בדרך אמר תפלה זו, יהא רעוא כי אמטי להתם אימא מילתא דשמעתתא דתתקבל לחכמי המקום שלא אבוש, כי סליק כלומר כי מטא להתם, אשכחיה לר"י כו' ויתבי וקאמרי אמאי כו' אמר להו ר' אבא כו' אחיכו עליה, א"ל גולתייכו שקלי מלבושכם לקחתי שאתם משחקים עלי, הדור אחיכו עליה, אר"א שפיר עבד דאחיכו עליה כו', הנה הביאו בגמ' שהתפלל ואין הדבר ברור אם נתקבלה תפלתו, ועכ"פ מה שביקש שלא יבוש לא נתקבל שהרי אחיכו עליה, למדנו מזה שתופעות אלו אינם משקפים את מצב האדם, אלא הם מאבני הנגף של השטן בדרך התורה.

מן האמור נלמד שיש להחדיר בלב קודם המקרה, שעלול להיות שיתקיים בו אם נבלת בהתנשא, וזה לא דבר שקורה דוקא לו, ולכן לא יסיק מזה שום מסקנות, ואמנם גם לאחר הידיעה הזו קשה לסבול, אבל צריך לדעת לנצל את זה לקפיצה והתקדמות, במקום לנסיגה, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך, ובאמת זהו מפתח גדול לעלייה בתורה וידיעת האמת, כי מה יכול האדם להגיע בכוחות עצמו ליישר שכלו, כי הרי שכל הישר זוהי מתנת שמים, אבל כאן יש הבטחה להבחין בתורה לאמיתה, וכשינצל את הלב הנשבר ונדכה לתפלה המתקבלת ביותר שעליה נאמר א-לקים לא תבזה, לא יבקש להעמיד את השני על טעותו, אלא לקבל הבנה יתירה בתורה ומעשים טובים, כי אם יבקש לתקן את השני לא ירויח בדרגתו כלום, וגם יקטין בזה כפרת היסורים שכבר סבל, מיהו לפעמים יש צורך של והייתם נקיים, ועוד.

לשמוח בצער ובבזיונות

כתב הרב זללה"ה במכתב "מדות הצער שנכתבים לאדם בראש השנה, אינם תלויים דוקא במאורעות שעל ידם מצטערים, אלא שבהיות הנהגת העולם בהסתר פנים מתגלגל הכל בצורה הנקראת טבעית, והרי העני מצטער על חוסר העשירות, והעשיר מצטער בעשרו, ואנו רואים אותו מאורע לפעמים מצער מאד, ולפעמים האדם מקבלו בבת צחוק, ולכן אם נגזר על האדם מדה מסוימת של צער הוא עתיד לקבלו גם אם ימולאו משאלות לבו אלו ואלו, ומי יודע מהו הטוב".

תמיד היה הרב זללה"ה אומר על אנשים שבאים אליו להתייעץ ופעמים שבאים אליו שני אנשים עם אותה הצרה, אחד מהם חשך עליו עולמו, והשני מקבל כמות שהוא בנחת ובקלות – ופעמים באותו האדם עצמו פעם זה ביגון גדול, ופעם ברוגע ושלחה, פעם כך ופעם כך – וביאר הרב זללה"ה שכשנגזר על אדם צרה, היא מגיעה עם "פתק" עד כמה הצרה הזו תלחץ עליו, ולא דוקא לפי גודל הצרה באמת, אלא זהו פתק נוסף, צרה זו, וכך וכך לחץ ממנה.

היה תמיד אומר: "בזיונות זהו הפרנסה שלי", שזהו מוריד הרבה מהחשבון, ואם מתבוננים על פחיתות הדבר אין זה מפריע ללימוד, עוד אמר פעם "היסוד ושורש העבודה היה אומר כעת מודה אני לפניך ששמת חלקי מן הנעלבים ואינם עולבים".

לא לייחס חשיבות להערכת בני אדם

... והנה אין לאדם למדוד הצלחתו ביחס לאחרים ולא ביחס לעתיד, רק לשער בנפשו איפה הוא היה לפני כמה שנים ואיפה הוא עכשיו, וכן בכל שלב, והנה זכית להתקדם הרבה, ורק בזה צריך להתבונן ולהתחזק, ולכן אל תחפש פתרונות ודרכים אחרים, אחרי שראית שהתקדמת כ"כ בדרך זו, וכל ריבוי המחשבות בין ביחס לאחרים ובין ביחס של אחרים אליך הכל הבל, ולא מעלה ולא מוריד כלום, וכמו שאתה אינך עוקב אחר אחרים אלא משהו, כך אחרים אחריך, והנך צריך להתנתק מכל זה, דהיינו שבין אם אתה מרגיש נחות מהם, ובין אם אתה מתגאה עליהם, הכל הבל ולא מעלה ולא מוריד להצלחתך האמיתית, והכל תלוי בעמל

התורה, ובזה שתהיה מרוצה מעצמך כאילו אתה יחידי בעולם, אל תשקיע מחשבות בכשלון הגאווה ובהפסד הנחיתות, אל תצטער ע"ז כלל ואל תשמח בהצלחתך בזה, רק עמול בתורה בדרך שעמלת עד היום, כי זו הדרך, ובזה התקדמת הרבה, וחושך מזה הכל הבל, אין אמת בהערכת בנ"א, ולא הפסד בזלזולם, וגם כשהדבר משפיע בהכרח כי בשר ודם אנחנו, מ"מ צריך לזכור שלא לייחס לזה חשיבות ... (מתוך מכתב).

ז. עלבונות אינן סיבה לירידה

אין שום סיבה להרשות לעצמו להחלש רק בגלל שיש מי שאשם בכך

א. ישנם רבים הפוטרם את עצמם בתקופות מסוימות מן החיוב להתאמץ בכל כוחם על מנת להצליח להיות תלמיד חכם, בטענה שהם אינם אשמים, פלוני שפגע בהם, או שסידר להם את החברותא שאינה מתאימה, או שלקח להם את מקומם וחברתם, או שלא התייחס כראוי, הוא הוא האשם, וממילא מרפים עצמם שהרי זו "הבעיה שלו".

נניח שאמנם הצדק עמו, ובאמת נעשה כלפיו עוול גדול ע"י אדם פלוני, ונניח שבאמת היה לו מאד קשה להצליח בגלל זה, וכשיבא ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, יאמר לו נכון, אתה צודק, ההוא אשם, ואתה "מסכן", ואמנם לא תקבל עונש על מה שלא גדלת, אבל מה אתה רוצה שניתן לך? הרי לא למדת, לא היית תלמיד חכם, כולם היו אשמים חוץ ממך, אבל גם לא מגיע לך כלום!

כשיחשוב על תכלית העולם, אין שום סיבה להרשות לעצמו להחלש רק בגלל שיש מי שאשם בכך שנחלשתי.

לקלקל אוצרות המלך, בגלל פרוטות?!

ב. והאמת היא שהדברים חמורים הרבה יותר, ויבואר במשל מהמעשה המבואר בברכות על עונשו של בר הדיא.

בברכות נ"ו א' מובא מעשה בבר הדיא שהיה פותר חלומות, וקיללו רבא [מכיון שפתר לו מרצונו לרעה רק משום שלא שילם לו כסף שכר שלקח דמי פתרון, אמנם לא היה נעים לו לבקש כסף, אבל בגלל זה שלא נתן לו רבא מעצמו הוא פתר לו לרעה, אף שידע שכל החלומות הולכים אחר הפה], שימסר בידי המלכות שלא ירחמו עליו, והלך בר הדיא לגלות בבי רומאי וישב על הפתח של ראש שומרי אוצר המלך וא"ל שומר המלך שראה בחלום שיש תולעים באצבע אחת שלו, א"ל תן לי זוז ואפתור לך את החלום, ולא רצה ליתן לו ולא פתר לו, אח"כ אמר לו שראה בשתי אצבעות תולעים וג"כ א"ל כנ"ל, אח"כ א"ל שחלם שכל היד שלו מלאה תולעים, א"ל בר הדיא שפתרונו הוא שכל אוצר המשי של המלך מלא תולעים, ואילו היה משלם מראש היה מציל באצבע הראשונה כאשר נאכל רק קצת, וכשהתגלה רצו להרוג את השומר, שלא היה אחראי להשגיה על האוצר, אמר להם תהרגו לזה שידע ולא רצה לספר, הביאו את בר הדיא ואמרו לו וכי בשביל הכמה זוזים שלך הפסדת את כל האוצר של המלך?! ומסופר שתלו באופן מחריד ע"י שכפפו שני עצים זה לזה ותלווהו רגל בזה ורגל בזה, וכשחזרו העצים למקומם נהרג.

וכך אמרו לו: "אמטו זוזי דידך חרבו שיראי דמלכא?!", המעשה הזה והתביעה הזו צריכים לעמוד לנגד עינינו, העסק שלנו עם התורה והמצוות הוא כנגד הקב"ה, והאוצרות של התורה והמצוות, הם לא קשורים לעסקים שבין אדם לחבירו, אין שום טענה שבין אדם לחבירו המצדיקה להפסיד את אוצרות המלך.

אדם שיש לו ביקורת על פלוני ואלמוני, מרשה לעצמו לתלות את הירידה שהוא נמצא בה בפלוני שפגע בו או שלקח לו את החברותא וכל כיו"ב, וכאילו מרגיש שהוא איננו "אשם" בזה, שהרי פלוני אשם, וא"כ אין לו תביעה עליו, - לעתיד לבא יתבעוהו וכי בשביל הכמה פרוטות האלו, של הכבוד, של הטענה

על סידור החברותא, הרשית לעצמך להחריב את כל העולמות? להפסיד תורה ומצוות? ה' הוא מלך שלנו, והחובה שלנו היא כלפי הקב"ה ואין זה קשור כלל למה שיש אחר שאיננו צודק.

אמטו זוזי דידך... נניח שאתה צודק באמת אתה לא צריך לפתור לו את החלום בחינם, הוא צריך לשלם לך, אבל תראה מה אתה עושה בשביל "הזוז" שלך, את כל אוצרות המלך אתה מפסיד בשביל זוז? והרגוהו במיתה משונה.

אדם שיש לו תערומת על פלוני או על פלוני ולכן מעכב את העלייה שלו, יתבונן לעצמו לרגע, אמנם יש לך עסק עם האדם ההוא, אבל למה אתה מחריב את כל אוצרות המלך, וכי בגלל שפלוני ופלוני אינם נוהגים כלפיך כראוי, בגלל שאתה כועס עליהם, אתה מרשה לעצמך לזלזל במה שהקב"ה דורש ממך?!

ח. מעלת השותק ומבליג

ובענין השותק ומבליג שלא להשיב אמרו שבת פ"ח ב' שהנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ומצינו בגמ' קדושין ע"א ב' שכשרוצים לברר ייחוסו של אדם היו מבררים זאת לפי השתיקה, דכי מינצו בי תרי בהדי הדדי חזו הי מינייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי, ושאלו שם איך יברר ייחוס להתחתן במשפחה והשיבו זיל בתר שתיקותא, ופרש"י שאל לך משפחה שתקנית, למדנו שהשתיקה מגלה על שורשים עמוקים בנפש.

כמה וכמה תועלויות בשתיקה

עוד ממעלות השתיקה מלבד הדברים המופלאים שבאגרת הגר"א, מצינו בגמ' שכשרוצים לברר ייחוסו של אדם היו מבררים זאת לפי השתיקה, כששנים רבים זע"ז, מי שמקדים לשתוק הוא המיוחס יותר, למדנו שהשתיקה מגלה על שורשים עמוקים בנפש.

ועוד תועלת בהרגלי השתיקה בפרט בענינים שבין אדם לחבירו כאשר האדם שותק ומבליג הרי הוא מקשר נפשו לשמים, א' בגלל ששותק לשם שמים, ב' שמחזק לבו שהגמול הוא לא מבני אדם, ג' מתעלה בכל רגע של שתיקה כמו בשעת המעשה, למשל אדם שהקניט חבירו ונמנע מלהחזיר, ושומר פיו ולשונו מלספר הדבר לאחרים, הרי ההתאפקות הזו היא לפחות כמו ההתאפקות מלהחזיר בידים, ולפעמים קשה יותר, ועכ"פ בכל רגע שמתגבר מחדש מלספר הרי זה כאילו קרה לו המקרה הזה עוד פעם והתגבר, ד' אינו מאבד זכויותיו בהחזרת נקמתו, ה' אינו מאבד זכויותיו בהתכבדות בקלון חבירו, ו' אינו מאבד זכויותיו אם הגזים או לא דקדק בלשונו, ז' אינו מפסיד במה שעלול להיגרם עי"ז עוד קטטה ודיבורים אסורים, ח' חבירו מעריכו יותר ובהזדמנות אחרת יחשוב ויתבונן אם כדאי לעשות כך פעם נוספת ומתרבה שלום ביניהם, ולעומת זה הרי הריח אינו אלא פורקן היצה"ר ואין לזה שום פירות טובים כידוע, סוף דבר השתיקה סוד ההתעלות והקדושה.

כשהאדם צריך להתגבר על הכל יחד קשה לו, ולכן נשים דגש על דבר מסוים, והוא לפחות נזכור לא לחזור ולספר על אחיו ורעהו עוד סיפור ועוד סיפור בזמן שעיקר הדברים ידועים ואין בהם חידוש, שזה ודאי רק פורקן היצה"ר בלי הצדקה למעשיו, ובכלל יש להשתדל בכל סיפור לא להזכיר שמות בני אדם כלל.

לדעת להעריך נכון את המקרה הנוכחי

שומעים וקוראים סיפורי צדיקים מתפעלים ורוצים ג"כ להתגבר, שומעים אנשים שסבלו בשתיקה קשיים והרויחו, בכל הדורות זכו אלו שהתגברו במסירות נפש, אבל חסר מי שיסביר לקורא איך שהוא בעצמו הנמשל של הסיפור, איפה בדיוק המקרה שהוא נמצא בו ועליו להתנהג בהתגברות ובמסירות נפש, אם היה מתאים את עצמו למשל ולסיפור היה מצליח להתגבר בקלות, ובדרך כלל היצה"ר מרחיק את הסיפור מהמציאות שלנו עם כל מיני הסברים, אבל האמת היא שאותם סיפורים חוזרים על עצמם בכל דור ודור ובכל יום ויום ובכל איש ואיש, אמנם במקום סוסים מכוניות ובמקום נרות פנסים ומאורות, אבל היסודות שווים.

בדרך כלל כולם מתחילים עם ביטחון בה', אבל כאשר הישועה לא מיהרה לבוא, יש נשברים מיד, ויש מושכים עוד קצת, ויש מושכים הרבה, ויש שלא מחליטים לבד עד כאן, אלא ממתינים עוד ועוד, ומי שזוכה יודע שלא נשתנה כלום בין הרגע הראשון לאחרון, ואע"פ שכבר חיכה הרבה לא נהיה מאוחר יותר ע"י זה, רק אדרבה גוברים זכויותיו ע"י הצער והתפילה וההכנעה, למדנו מזה שאת ההחלטה עד כאן יכולים לעזור משמים, ומעכשיו כבר לא יעזרו, את זה עושה האדם וזהו כל פרי הפרת הביטחון והסיעתא דשמיא, בכל דור היו כאלו שהתיאשו לגמרי מבטחון ישראל, והיו כאלו שהתיאשו מבטחון דקדוק המצוות, מנסיון העוני וכיוצא בזה, המתיאשים נשכחו, ועם ישראל נשאר וחדר למעוזו, וכן הדור החדש שנשאר הוא מאלו שעמדו בנסיון, עלינו לזכור הנסיונות של דורינו, הם אותם נסיונות, ועכשיו אנחנו במקום אבותינו, וצריכים לנהוג כמותם.

פעם עשו הצגה בעיר וילנא איך נראית מלחמה יהודית כשעם ישראל היה בארצו, ובכן הודיעו שכל העם יתייצב במערכה, והגיע מאות אלפי ישראל, ואחרי כן הכריזו מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו, אז הלכו כמה אלפים, וכן מי האיש אשר נטע כרם וגו' הלכו כמה אלפים, וכן מי האיש אשר אירש אשה וגו' כנ"ל,

אח"כ הכריזו מי האיש הירא ורך הלבב, זה המתירא מעבירות שבידו, אז כולם הלכו, נשארו שני זקנים בלבד, הגר"א והשאגת אריה, כאן נסתיימה ההצגה, כשסיפרו את זה לחזון איש אמר שהעיקר חסר בהצגה, שהיו צריכים להמשיך את ההצגה ולהראות איך שהם באמת הצליחו וניצחו במלחמה.

כן הדבר בשמיעת עובדות וסיפורים, חסר מי שייצביע וידע איך לשלב את זמנינו ואת עצמינו בסיפור, ונמצא העיקר חסר מן הסיפור, אין מי שיעצור את האדם וימחיש לו שהסיפור שלו היום, זהו אותו סיפור ששמע קודם, ואם יעמוד בנסיונו הרי זה הסיפור שישמעו עליו בדור הבא, ואין הכונה על הכבוד שסיפרו עליו, אלא על התוצאות שיצאו מזה, וכן בקבלת היסורים באהבה כמו וידום אהרן, או שתיקה כנעלבים ואינם עולבים, אם יזכור האדם שזהו המקרה

שמספרים עליו, יתחזק יותר, ותמיד היצה"ר מרחיק הדברים לחשוב שלא ע"ז מדובר ושנסיון כזה לא הי' מעולם וכיו"ב.

🌀 ט. בהפסדי הנרגן 🌀

וז"ל רבינו יונה בשע"ת ש"ג אות רל"א בחלק מספרי לה"ר, החלק הששי, נרגן. אמר שלמה ע"ה דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן, פי' הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם, וימצא תנואות על חבירו תמיד, על מעשיו ועל דבריו, ואע"פ שחבירו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישם לזדון, והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום, וכאילו כבדה חטאת חבירו עליו, והוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן, כי מי שילין תלונות על חבירו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב, והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן כו'.

עוד אמר שלמה המלך ע"ה ונרגן מפריד אלוף, רצונו לומר כי יפריד מעליו אוהב ורע כי לא יוכלון שאת חברתו, ואמרו רבותינו אל תרבה בתרעומות שלא תבוא לידי חטא, ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה, ונאמר משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו, ופעמים יחשוב על חסדי השם יתברך כי הם לנקם ושילם, כענין שנאמר ותרנגו באהליכם ותאמרו בשנאת ד' אותנו הוציאנו, על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והי' צדק אזור מתניך, עכ"ל, וימנה אותו בין הכתות שאינם מקבלים פני השכינה.

והנה האיש הזה סובל מרורות כל ימיו בצער גדול עשוק והלום, ומקוה להיות נקי בעוה"ב מכל יסורי גיהנם ושכרו כפול על כל העלבונות שעבר בעוה"ז, ואוי לו מיום הדין אשר על כל זה יענישוהו ביותר, ויאמרו לו אתה המכה וההולם, ויפריד מעליו כל אוהב ורע כי לא יוכלון שאת חברתו, ולא תמוש רעה מביתו, ובדרך כלל הרחוקים שאינו נפגש עמהם ולא מטיבין עמו הם נדמים לו כאוהבים.

העתקנו הדברים לחומר הענין שמי שמרגיש נחיתות גדולה, וכאילו מכים והולמים אותו תמיד, יחוש לנפשו אולי זה שייך לכת הנרגנים, וימנע עצמו מלהתלונן כמה שיוכל, ובכל מאורע של עלבון ישפוך שיחו לפני קונו, באופן פרטי על מאורע זה, להבינו כראוי ולהתנהג בו כראוי, ולא יצפה לישועת הבריות.

וכן כתב רבינו יונה בפירושו על משלי פט"ז כ"ח על הפסוק ונרגן מפריד אלוף, נרגן הוא ההופך הדברים, גם המעשים, מ טוב לרע, ודן את האדם לכף חובה ושטנה, **כי לא ינצלו דברי כל אוהב ורע מהמצא לעתים במשמעם צד מתהפך, והנרגן יחליף רצון המדבר בדבריו, וימיר אותו טוב ברע, ופעמים יטפל השקר באמת וחושך לאור וטח מראות עיני בשר ודם, עד שיפריד חברה ואהבה, עכ"ל,** וזה כמ"ש בשע"ת **כי יפריד מעליו אוהב ורע כי לא יוכלון שאת חברתו כי גם בדברי אוהב ורע ימצא לפעמים דברים שיש במשמעם צד מתהפך והנרגן מיד יפרשה לרעה, וכ"כ עוד בפסוק דברי נרגן כמתלהמים, נרגן הוא בעל התלונה שמתלונן תמיד על רעיו ויתפשם בדבריהם ובמעשיהם וידון בהם כי נתכוונו לקלונו ולנזקו ומתרעם עליהם, והוא מלשון ותרגנו באהליכם, והנה [הנרגנים] מתראים כאילו הם נעלבים, ונרדפים והלומים, והם ירדו חדרי בטן, דברי תלונת הנרגן נוגעים עד הנפש, כי כאשר יזהר חברו בכל לבו להשמר מנזקו וקלונו, יאשימהו חנם ויחטיאהו בדבר, ופעמים שנתכוין חברו לטובתו ולכבודו, והוא ידון בהיפך במעשיו ובדבריו, והנה הוא כמשיב רעה תחת טובה, עכ"ל.**

ובישעיה פכ"ט כ"ד כתוב, וידעו תועי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח, ופירש"י דרוגנים לשון ותרגנו באהליכם, אותם שהיו מתלוננים ונרגנים על דברי הנביאים, ילמדו לקח, ופי' רד"ק דלקח היינו תורה ע"ש כי לקח טוב וגו', ויש להבין מה ראה הנביא להדגיש שהרוגנים יחכימו בתורה, אבל בהתבוננות הענין מובן לפי שהנרגנות מונעת מן האדם את האפשרות ללמוד תורה, ומונעת ממנו את האפשרות לקבל דברי החכמים והנביאים, כי כל כולו מרוכז בדברי תלונתו, ואינו משאיר מקום בלבו להתבונן במה שאומרים לו, אף אם רוב הדברים אין לו בהם תלונה, ולכן ייחד הנביא מקומו עם התועי רוח, כי שניהם שוין לענין זה שלא ילמדו בינה ולקח, ואמת הדבר שאף מי שאינו נרגן בתכונתו, אם יש לו תלונה

בצדק על דברי חבירו או רבו, לא יוכל לפנות מחשבתו לרוב הדברים הנכונים, כיון שכל כולו פגוע ונגוע בנקודה האמיתית שבתלונתו, והחכם יתן אל לבו להניח הנקודה שהוא צודק בה, ולהתבונן בכלל הדברים להיטיב לעצמו, ומה בצע אם יצדיק עצמו וישאר במצבו הקודם, הרי גם הוא מודה שיש מה לתקן ורק אם יתקן ירויח, ולא ע"י גילוי הנקודה שהוא צודק בה ירויח, והאדם צריך סיוע לזה לפי שאינו רואה נגעי עצמו.

קיצור מתוך הנ"ל:

א. האיש אשר דרכו להתאונן ולהתרעם, וימצא טענות על חבירו תמיד, על מעשיו ועל דבריו, - זהו הנקרא נרגן.

ב. הנרגן ידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישים לזדון.

ג. הנרגן מרגיש עצמו כמו עשוק והלום, האמת שהוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן, - נרגן הוא בעל התלונה שמתלונן תמיד על רעיו ויתפסם בדבריהם ובמעשיהם וידון בהם כי נתכוונו לקלונם ולנזקם ומתרעם עליהם.

ד. כאשר יזהר חבירו בכל לבו להשמר מנזקו וקלונו, יאשימהו חנם ויחטיאהו בדבר, ופעמים שנתכוין חבירו לטובתו ולכבודו, והוא ידון בהיפך במעשיו ובדבריו.

ה. הנרגן יפריד מעליו אוהב ורע כי לא יוכלו לסבול את חברתו, ופעמים רבות הוא כפוי טובה, גם יחשוב את הטובה שנעשתה לו לרעה, וישיב רעה תחת טובה, ועונשו של זה כבר נאמר "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו".

ו. יש להתרחק מן הנרגנות מאוד, והם מן הכיתות שאינם מקבלים פני שכינה.

ז. דרכו של הנרגן בדרך כלל שהרחוקים שאינם נפגש עמהם ולא מטיבין עמו הם נדמים לו כאוהבים, והקרובים והמטיבין לו נדמים כאויבים.

ח. מי שמרגיש נחיתות גדולה, וכאילו מכים והולמים אותו תמיד, יחוש לנפשו אולי זה שייך לכת הנרגנים, וימנע עצמו מלהתלונן כמה שיוכל, ובכל מאורע של

עלבון ישפוך שיחו לפני קונו, באופן פרטי על מאורע זה, להבינו כראוי ולהתנהג בו כראוי, ולא יצפה לישועת הבריות.

ט. הנרגנות מונעת מן האדם את האפשרות ללמוד תורה, ומונעת ממנו את האפשרות לקבל דברי החכמים והנביאים, כי כל כולו מרוכז בדברי תלונתו, ואינו משאיר מקום בלבו להתבונן במה שאומרים לו, אף אם רוב הדברים אין לו בהם תלונה.

י. אף מי שאינו נרגן בתכונתו, אם יש לו תלונה בצדק על דברי חבירו או רבו, לא יוכל לפנות מחשבתו לרוב הדברים הנכונים, כיון שכל כולו פגוע ונגוע בנקודה האמיתית שבתלונתו, והחכם יתן אל לבו להניח הנקודה שהוא צודק בה, ולהתבונן בכלל הדברים להיטיב לעצמו.

התנהגות בשעת מריבה

בכתב הקבלות שכתב הרב זללה"ה לעצמו בעשי"ת לפני שנים רבות, היה כתוב: לקיים "בכל דרכיך דעהו".

בכל ענין המזדמן לידינו המחשבה העיקרית צריכה להיות באיזה אופן יהי' בזה יותר נחת רוח להקדוש ברוך הוא, ועי"ז זוכים להמשך הפסוק "והוא יישר אורחותיך". – את ההדרכה הזו היה הרב זללה"ה מלמד בכל דבר בחיים, במשרה, בשידוך, בעיסקה, ובכל תכנית אחרת בחיי היום יום.

הנוגע לעניננו כשהאדם מוצא את עצמו בסכסוך עם חבירו, שלכאורה נעשה לו עוול גדול מאוד, פגוע בו והזיקו לו, האדם הזה צריך סייעתא דשמיא מיוחדת לזכות להסתכל על הדברים בצורה נכונה, ויחשוב איפה יהי' יותר תועלת ויותר נחת רוח להקב"ה אם כשילחם או כשיאהב, ואם כשיגיב כך או כך, ויחשוב תמיד מחשבות הרווחים וההפסדים בכיוון הזה.

לא לחשוב על רעת הזולת

בזכריה פרק ז' מובא שבתחילת בנין בית שני, היו אנשים צדיקים מבבל [שר אצר - ורגם מלך - ואנשיו] ששלחו לשאול את הכהנים והנביאים, שישאלו את הקב"ה האם ימשיכו לצום בתשעה באב כמו שהיו רגילים לצום בשנות גלות בבל, והקב"ה השיב להם בנבואה לזכריה הנביא, "אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמור, כי צמתם וספוד בחמישי [תשעה באב] ובשביעי [צום גדליה], וזה שבעים שנה, הצום צמתוני אני, וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האוכלים ואתם השותים",

שמא לכבודי צמתם שתהיו צריכים לצום גם עתה, ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה, אלא מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ד' וגו' הם החריבו אתכם ועל כן צמתם.

והנביא ממשיך: ואלה הדברים אשר קרא משפט אמת שִׁפְטוּ, וחסד ורחמים עשו איש את אחיו, ואלמנה ויתום וגר אל תעשוקו, **ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם**, והנביא ממשיך שבגלל שלא קיימו את זה גלו, וכעת זה מה שנדרש מהם, ולא צום.

וכן בפסוקי הבטחת הגאולה שם פרק ח', "אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבועת שקר אל תאהבו כי את כל אלה אשר שנאתי נאם ד'".

דברי הנביא מבוארים שהגאולה השלמה וביטול צום הרביעי וצום החמישי הוא אם נקיים את "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם", אל תחשבו

א. בזכריה ז' כתיב ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם ושם ח' כתיב ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, ופירשו המפרשים שלא יחרוש במחשבתו לעשות רע לחבירו, ובא הנביא לאסור המחשבה אע"פ שלא עשה מעשה, וכן משמע מרש"י שפירש שהזהירם על שנאת חנם, ואפשר עוד שבא לומר שאת הרעה שעשה לו חבירו, לא יחשיבנה בלבו כרעה גדולה, וימנע בחומרתה, כדי להרבות אחוה ורעות.

בלבבכם, להסיע מן הלב כל טרוניא, ואם עשה לך איזה עוולה אל תחשוב זאת לדבר גדול, וכן פירש רש"י ואיש את רעת רעהו... הזהירם על שנאת חנם.

ביאור הכתוב, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, גם כאשר רעך עשה לך רעה, אל תחשוב על זה, אל תגדיל את זה בלב, רוצים את האחדות של ישראל, לא להתיחס לרעה כל כך, לא לשים לב לזה.

מי שחבירו עשה לו צרה שלא יחשיב את מה שנעשה לו, ושלא יעשה מזה ענין, אל תחשיבו את זה לעוול גדול בלבבכם, אע"פ שבאמת עשו לו, וצריך לזה סייעתא דשמיא ולהתפלל ע"ז לזכות להסתכל על הדברים בצורה נכונה, להסתכל בצורה חיובית, וכמעט תמיד אם היה יודע את הדברים לאשורן מה שבלב חבירו, ראה שטעה הרבה במה שהיה נראה לו.

המעלה הגדולה היא לזכות שלא לראות כלל רעת רעהו, לא רק להבליג ולשתוק, אלא להתבונן ולהסכים שאין כאן רעה כלל.

מי שחבירו עשה לו רעה שיתפלל עליו שיעשה תשובה, שיתפלל עליו שיהיה לו טוב, כי הרי אנחנו עסוקים בלעשות נחת רוח לפני הקב"ה, וזה מה שאב רוצה שבניו ינהגו כלפי אחיהם, שלא יתחברו לעוול, וזה חלק גדול מהכלל של גמילות חסדים.

הכי קל והכי משתלם

עוד צריך לדעת שהכי קל והכי משתלם זה לתקן את עצמו, ואמנם בהשקפה ראשונה חושבים אחרת, אבל בהתבוננות לפי חוסר התועלת בכל דרך אחרת הרי זה באמת ההקל ביותר כי קל, אדם מתלונן על חבירו על רבו על קרוביו, ומצפה שהישועה תבא ע"י שיעיר להם, הוא או אחרים, ויעמדו על האמת, ותולה תקותו ואכזבתו בזה, ואל זה הוא נושא את נפשו, ועליו לדעת שאם יש לו אפשרות להתגבר בעצמו אפי' "משהו" ממש, זהו מה שיועיל יותר, והשאר הכל תקוות נכזבות, ובמציאות זה הכי קל, כי לשנות אחרים זה כמעט לא מציאותי, וגם לא ירויח עי"ז כי הוא נשאר במקומו, אבל יתבונן בכל ענין מה הוא יכול

להוסיף עוד לפני משורת הדין, ולא יכנע לדברי היצר שצועק אני כבר עשיתי הכל, אלא יחפש מה הוא יכול להתקדם יותר בענין, ובזה ירויח בכל, הן יותר סייעתא דשמיא, והן יותר התקדמות עצמית, וזהו הדבר שיש בו תקוה אמיתית, והשאר תוחלת נכזבה.

והרב זללה"ה הי' אומר מנסיוני בחיים התרגלתי לחשוב מה ניתן לעשות, ולא מה הי' צריך לעשות.

ולהאמור יש להתרגל תמיד לחשוב מה אני יכול להוסיף, ורק בזה להשקיע את המחשבה והמעשים, ויחד עם זאת להתפלל על הענין שהרי זה העיקר שאדם יכול לעשות, ותפלתו בעיקר תהא שיתוקן בעצה טובה איך להתקדם ולא העיקר לתקן את השני.

התנהגות בשעת מחלוקת

ט"ו. אבות פ"ה מ"ז כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו, במשלי פ' פ' באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן ישתוק מדון, אמר הרב זללה"ה שיש לדקדק דהול"ל במים תכבה אש, ויש ללמוד מזה דבזמן מחלוקת אין לעשות פעולות כיבוי, אלא אפס עצים, שלא לעשות פעולות הסברה וכיו"ב, שכל פעולה גורמת פעילות נוספת, ואין עצה בזמן מחלוקת אלא אפס עצים, שע"ז תדעך האש.

ועוד דכל טעות בשיקול הדעת מחייב את האדם בכל התוצאות, ובזמן מחלוקת עלול ליגרר מזה עווונות רבים, וצריך ס"ד שלא להכשל בטעות, כי אין ביד האדם לידע התוצאות, ולכן שב ואל תעשה עדיף, בפרט שהשטן מראה פנים משכנעים מאד לצורך מטרתו מתוך להבת אש המחלוקת, וכשהאדם לא עשה מעשה מחוסר ידיעה ודאית, אין תובעין אותו על כך.

ואמר הרב זללה"ה שהרגש הוא השומר היותר חזק של האדם למשל אם אדם מרגיש בעצמו שאינו מסוגל לנזוף בחבירו, לא ישבור הרגש אע"פ שחושב שיהא

מזה תועלת, (אם לא האופן שהוא מחויב ע"פ דין חיוב גמור), ואמר אני רוצה שבני לא יוכלו להשיב מפני הרגש, ולא שישבו אפי' כראוי בתשובות נצחות.

י.א. לפני משורת הדין

כתיב "חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים" חכמת המסכן זהו היצר טוב, ומבואר הטעם משום שהיצר הרע הוא "מלך" על כל האברים וכולם נשמעים לו.

עוד מבואר בדברי חז"ל שיירי מצוה מעכבין את הפורענות, הדבר נאמר בגמרא לגבי סמיכה שזה לא מעכב את הקרבן אבל מעכב את הפורענות, יש דברים שאדם מרגיש רגש פנימי חיובי שכך ראוי לנהוג, אף שאפשר גם בלי המעלה הזו ואין זה מעכב, רגש פנימי אומר לו, אולי כן, אבל מיד משתיקים את הקול הקטן הזה, כי סה"כ אין לו עוצמה.

בכל ענין טוב אדם חושב לעצמו, הרי אפשר כן ואפשר לא, וברגע שמן הדין אין זה חמור, שוב אין ליצר טוב זכות דיבור אצלו.

הקול הפנימי הזה זהו חכמת המסכן... הוא מציע רעיון, אולי תנהג איזה הנהגה טובה כעת, אולי תתגבר, אולי תוותר, אולי תשתוק, אמנם הוא לא יכול לצעוק עלי, זה לא חמור כל כך, זה רק לפני משורת הדין.

אמנם אפשר כן, ואפשר לא, אבל מי הוא שצועק מבפנים "כן" ומי הוא שצועק "לא"?....

היצר טוב הוא זה שאומר כן, אמנם אפשר כן ואפשר לא, אבל למה לא, בסופו של דבר זוהי עבודת השם, הדבר הקטן הזה מעכב את הפורענות, הענין הזה קיים בכל תחום בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ואם עושה את "המעט" יותר ממה שהוא מחויב, זה מקדם אותו, ומחזק את היצר טוב, וממילא מצוה גוררת מצוה, וכן להיפך... אין מושג של דבר מיותר... או שהוא מחזק את היצר הרע או את היצר הטוב.

דברים קטנים... אפשר להגיע יותר מוקדם לתפילה, ואפשר גם "להסתדר" כשמאחרים, אבל בכך האדם בונה את עצמו, אפשר לעמוד על שורת הדין, אבל אפשר גם לוותר... יש לדעת שמי שביקש את ה"כן" היה היצר טוב, ומי שביקש את ה"לא" היה היצר הרע, ובכל ענין כזה, הוא מציין לעצמו "ניצחתי".

כשהגרי"ז הלוי ז"ל היה בוילנא כשברח מהמלחמה, והיה שם בזמן פטירת הגר"ח"ע ז"ל, (שהיה רב ותיק וניהל את כל היהדות בכל העולם, כפי שניתן לראות באיגרותיו) וכמובן כולם רוצים לצאת ללויית הגר"ח"ע, אבל היתה לו בת שהיתה חולה באותה שעה, והיה צריך שאחד האחים ישאר איתה, ולא ילך ללויה, לא ידעו על מי להשאיר, כשדיברו על כך עם הגרי"ז הלוי ז"ל, סיפר להם מעשה מהבית הלוי, פעם אחת ביום הכיפורים כשהיה הבית הלוי בדרך ל"כל נדרי" עבר על יד בית אחד, ושמע ויכוחים מתוך הבית "אני אלך" "אני אלך", נכנס לראות, וראה שיש איזה חולה בבית, והאב והאם מתווכחים ביניהם מי ילך לבית הכנסת ומי ישאר ליד החולה, (והחולה עצמו רצה ששניהם ישארו), ואמר להם הבית הלוי "מספיק שאחד הילדים ישאר" אבל הוסיף "אבל מי שישאר תהיה לו שנה יותר טובה מאשר זה שילך לבית הכנסת", עד כאן סיפר הגרי"ז הלוי לבניו, כששמע זאת בנו הר' רפאל מיד הכריז אם כן, "אני נשאר בבית".

גם כשאין את "הבית הלוי" או את "הגרי"ז" שיגיד על כל סיפור, שיש כאן איזה "סיפור" של ויתור, ושהמוותר הוא המרויח, שיש כאן איזה מעשה טוב שישאר לדורות, גם אז צריך לדעת שכל מעשה טוב זהו חיזוק נוסף, הוא נעשה אדם אחר...

גם אם כשנמצאים בתוך הסיפור מרגישים שזהו חלק משגרת החיים כמו שאמרו ויקרא רבה פרשת בהר "אמר ר' יצחק למדתן תורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמח שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו "וישמע ראובן ויצילו מידם" היה טוענו ומוליכו אצל אביו, ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו "ויצבט לה קלי" עגלים פטומים היה מאכילה".

אם אדם מתבונן שהסיפור הזה, הויתור הזה, יכתב לדורות, היה מתייחס להכל אחרת.

עוד אמרו שם "ר' כהן ורבי יהושע ברבי סימון בשם ר' לוי אמרו לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם כההוא דכתיב "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב וגו'".

יש לשים לב לדברים הקטנים שלא צריך הקרבה גדולה בשבילם והם הם הגוררים ומקרבים את האדם למה שצריך להגיע, ואלו הן השיירי מצוה שמעכבים את הפורענות, ומחזקים את היצר הטוב על יצר הרע.

מידי יום נפגשים במצוות לרוב בין אדם למקום ובין אדם לחבירו בדברים של מה בכך, לומר עוד מילה טובה, לתפוס עוד איש"ר, ללמוד עוד "רגע", לומר עוד משנה, חסד כל דהו, ויתור כל דהו, וכהנה רבות, אם תופס אותם, גם אם הם דברים שאינם מחוייבים מן הדין מלבד ריבי ריבבן הזכויות לעצמן, הם גוררים אותו למעלה אחר מעלה, והם הם שירי מצוה המעכבים את הפורענות.

אם היה אדם יודע שהויתור הקטן שהוא מוותר עכשיו זה המעשה צדיקים שהוא שמע כעת, הוא יתייחס לחכמת המסכן הזו אחרת, ואמנם אין מי שיכתוב את הסיפור הזה, אבל הרי הקב"ה כותב, בשביל ההקשבה לקול הקטן הזה נגאלים מן הפורענות.

וכידוע היה הרב זללה"ה תמיד מורה לוותר בכל ענין שהוא, ומבטיח שלא יפסידו מלוותר, ואמר פעם "בשו"ע נפסק שאדם חייב למסור כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו, מחלוקת זה לאו, לשון הרע זה לאו, שנאת חנם זה לאו, בכל סכסוך יש לוותר כדי שלא להכשל באחד מהלאוין, גם אם יפסיד ממון".

עוד אמר "בראש השנה נגזר על האדם כמה צער ועגמת נפש יהיה לו, עדיף שהצער יהיה מויתורים, וימנע ממנו צער אחר".

עוד היה אומר שהמוותר לאחרים באמירת קדיש, זו זכות גדולה יותר מעצם אמירת הקדיש.

עוד אמר "מעולם לא ראיתי עקשן שהרויח, וותרן שהפסיד",

עוד היה אומר "מי ששותק אף פעם לא מתחרט על כך".

עוד אמר פעם על עצמו במקרה שנזקק לוותר, היסוד ושורש העבודה היה אומר על זה, "מודה אני לפניך ששמת חלקי מן הנעלבים ואינם עולבים".

בתפילה זכה כשאומרים הריני מוחל... חוץ ממי שאומר אחטא והוא ימחול לי, היה הרב זללה"ה מדלג על תיבות אלו, והיה אומר שאדרבה גם להם הוא מוחל, והוסיף, מה יצא לי מכך שאני לא ימחול? שתהיה עוד עבירה בעולם? שיהיה להקב"ה עוד צער בעולם.

אצל הרב זללה"ה לא היה מושג של לבקש ממנו מחילה, ואם היה מי שביקש ההרגשה היתה שאינו מבין כלל על מה הוא חושב שצריך לבקש. [ובענין זה היה רגיל לומר שהדבר הכי קל זה לבקש מחילה מהשני שבמילה אחת נפטר מכל חשש].

מעביר על מדותיו

בגמרא תענית כ"ה מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו".

מבואר כאן שבדרך שאדם מתנהג כך מתנהגים איתו, אמנם לא מגיע לדור הזה שיתנו לו גשם, אבל אם בא אדם שמוותר, מוותרים לו ג"כ.

פעם אמר הרב זללה"ה במעלת הענוה והנהגת הניחותא שהתקיפים קשה להם לעבור את העולם הזה, וגם לעולם הבא הדין שלהם יותר קשה, כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו ודינן אותו, והנוחים והטובים עוברים את העוה"ז בקלות יותר בלי צער ועגמת נפש, וגם בעוה"ב ידונו אותם כפי שהם נהגו עם הבריות, וידונו אותם בניחותא, (ויש להוסיף שכיון שהם כעסנים יש להם הרבה יותר צער מכל דבר, ומשום כך הם גם מגיעים ליותר טעויות ומכשולות,

שמשפיעים על העולם הבא שלהם, מה שאין כן מי שמרגיל עצמו בניחותא, שגם בעולם הזה הוא רגוע יותר וגם לעולם הבא הוא בסכנה פחות גדולה ופחות מכשולות).

עוד אמרו בגמ' על הפסוק נושא עוון ועובר על פשע למי נושא עוון למי שעובר על פשע, ועי"ש מעשה דרהבדר"י.

ביאור המצוה לדון לכף זכות

אבות פ"א מ"ו והוי דן את כל האדם לכף זכות, שאלו את הרב זללה"ה איך דנים לכף זכות כשהחובה נראית לעין, והשיב כמו שראיתם שאב מצדיק את בנו, ומראה פנים שלא נתכוין וכו' וכו', ואמר בשם מרן זללה"ה שהאמת שהאבות צודקים, שהם היודעים להעריך ולדון את בניהם, ועד"ז צריך לדון את חבירו.

ואחי הגר"ש שליט"א העיר שדרך בנ"א לדון את חבירו לפי המעשים שלו, וכנגדו את עצמו הוא דן לפי דעתו והשקפתו, לפי שיודע שמעשיו הם בגדר עראי ואינם לפי שאיפותיו באמת, אבל מחבירו אין לפניו סתרי לבו וקובע משפטו ודינו ע"פ המעשים, וכשיתבונן בפער שבין מעשיו ורצונו ושאיפתו, ידע גם לדון את חבירו לכף זכות, לפי שאין המעשים מגלים שזהו רצונו ושאיפתו.

יב. זהירות מפגיעה הנראית של מה בכך

אלו שיגשו לגן עדן ולא יוכלו ליכנס

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, הנה הובטח עוה"ב גם לכאלו שלא עסקו בתורה ועסקו במעדני עוה"ז, ולעומת זה יתכן שיתדפקו על שערי גן עדן אנשים שעסקו בתורה ואותם ישאירו בחוץ, והמה יתפלאו היתכן הוא בפנים ואני בחוץ, ומשיבין לו עליך נאמר במתני' דאבות חוץ מהמלבין פני חבירו ברבים, ואמרו

ב"מ נ"ח ב' כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה שיורדין ואין עולין ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבריו ברבים והמכנה שם לחבירו, ופריך מכנה היינו מלבין, ומשני אע"ג דדש ב' בשמיה, פרש"י כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין, והוא צעק יצעק סך הכל אמרתי מילה פה מילה שם, ורוב עיסוקי הי' בתורה ומצות, וישיבוהו אתה צודק, אבל כבר הזהרתיך מראש שיש דברים מסוכנים שאפשר להפסיד בהם הכל, כשמתעוררים בדברים אלו ועוד כאלו, יש חשק לברוח למדבר, כי מי יאמר זכיתי לבי שלא לפגוע בכונה ובלי כונה, האמת היא שזו עצה נכונה, לפי גודל הסיכון, ויש להשתדל מאד להתרחק מסיכונים אלו, ובמשך הזמן ע"י עמל התורה והתפלה יזכה להיות אוהב את הבריות ומשמחת את הבריות ומלבשתו עונה ויראה והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

הרבה פעמים מתעורר אצל האדם רצון להתמדה ולתפלה כראוי, והוא נמנע מפני המלגלים, ובעיקר הענין כבר ביאר מרן זללה"ה באמוב"מ פ"ג סכ"ז איך שהאדם מצייר בדמיונו הבטה מתמיהה של בר נש פלוני ופלוני וזה מכלים את פניו מלעשות רצונו להתחזק בתורה ומצות, ודברנו כעת על האחריות המוטלת על המלגלים, או הגורמים שמפני הבטתם ימנעו מלחזור בתשובה, וגם זו רעה חולה מאד, כי האדם אינו נהנה בחטאי חבריו, וכמ"ש אין אדם חוטא ולא לו, וכאן הוא גורר על עצמו הרבה חטאים ועוונות, ולפעמים של דורות וחברים וכו', וזה ע"י דיבור קל או לגלוג מועט, העצה לזה היא ג"כ ההתרחקות מנסיונות.

האמת היא שהמלגלג מתכוין להרגיע את עצמו, ועינו צרה בהתקדמות חבריו יותר ממנו, והוא משתדל למנעו, ועכ"פ לחזק את עצמו ע"י שהוא עם החברים, ועל המתקדם צוחקים, והמתקדם יכול להתעודד לפי הלגלוג, דש"מ שהתקדמותו יש בה ממש, והיצר משתדל למנעה.

המיוחסים אחריותם בזה כבדה יותר, בין בהלבנת פנים בין בעיכוב חבריו מלשוב, ובין בהחטאתו, וכאן משמשת הענוה את המיוחס לרעה לומר מה שוה מעלה שלי, אבל כאן היצר מגדיל את המיוחס ומחשיב דבריו כבאין מרבותיו,

ומשתמש בהם לצרכו כנ"ל, וכמ"ש הפוסקים שהיום אין ת"ח הראויים לתואר זה אלא לחומרא, שלמידין ממעשיהם ויש חילול השם בקלקולם.

הנה ידוע שהבטלנים והדברים תשובתם קשה, ואין הדבר מצוי שיחזרו ללימוד כראוי, ונראה הטעם מפני שהכבידו על עצמם הרבה מעונות שאר בנ"א, וכמו שאמרו שאין מספיקים בידם לעשות תשובה שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידו בגהינם, ולכן מי שרוצה בעתיד להיות ת"ח יזהר מאד שלא יעמיס על עצמו יותר מעונות שלו, כי להתגבר על עבירות חבירו זה קשה מאד, ורק עם חיל גדול יזכה שגם חבירו ישוב ע"י תשובתו שלו, כמ"ש בחוב"ה.

כשהאדם מקבל חלישות הדעת ממצבו, ובפרט כשרואה שחבירו מתקדם יותר, ונפגש בטעויות מחוסר ידיעה וכו', הרי הוא קרוב וקל לשוב בתשובה, ומיד היצר מתעורר להרגיעו, וגם הוא חושב לעצמו שראוי להרגע, והוא לא כ"כ טוב ואני לא כ"כ גרוע וכו', אבל האמת שטוב לעורר חלשות הדעת ולהרגיז יצר טוב על יצה"ר, ומה ירויח אם ימצא מנוח לנפשו בזה שגם חבירו אינו מתקדם כ"כ, אבל סו"ס ישאר הוא במצבו בלי התקדמות, ההרגשה הזו שרואים אותה כצרה, היא מהסממנים היותר מועילים להתקדמות האדם וחבל להרגיע אותם ולחפש פתרונות, איך להשאר בדרגא זו בלי חלישות הדעת.

המיוחסים זכות אבותם מסייעתן ותורה מחזרת על אכסניא שלה, ומלבד זה יש להם הסיוע הגדול של חלישות הדעת כלפי רבותיהם, וקנאת סופרים להיות נמנה בין התלמידים המקורבים שיודעים להבין ולקבל התורה, ואין להם ספק באמיתות דרכם וזה עוזר להם להתאמץ בעלייתם בתורה ובמעשים טובים, כי אין עלי' בקל, וכשיודעים הכוון והדרך מתאמצים יותר, וכל אחד מכיר ויודע את פלוני ופלוני שהם חכמים וטובים ממנו, והם עדיין בגדר תלמידי תלמידים וגבוה מעל גבוה, וכשנפגש עמהם מקבל חלישות הדעת שיש בה כדי לסייעו הרבה, ולבו נשבר בתפלה להתקדם ולהמנות בין החכמים, והוא מתאמץ בתורה להבין ולהשכיל.

אבל גם בזה ידידו היצר משתדל מאד להרגיעו, ואמנם בלב נשאר הקנאה, אבל לפחות כלפי חוץ, כמו שמצוי אצל ילד שלא קיבל פרס שהוא צועק מי צריך

פרסים וכיו"ב, ובאמת זוהי צעקת כאב, ואם יאמר לו אדם אתה לא נמנה מבלי עלייה, ישיבנו וכי זוהי עלייה וכו' כל מיני משפטים היוצאים מכאב עמוק, אבל ההפסד הנגרם לו ולשומע הוא גדול מאד, ואף במילה קלה כמשנ"ת מהגמ'.

אחריות של משפט מזלזל, יכולה לעכב את כל עולמו

וכנגד זה צריך לדעת שישנו מפריע גדול המצוי ביותר בישיבה, וזו סיבה שהרבה אנשים לא הצליחו לעבור את העולם בטוב, והוא האחריות שיש לאחד על חבריו, והדבר מתבטא בפגיעות ובחצאי פגיעות, אדם שחוטא לבדו, יש הרבה יותר סיכוי שיצליח לחזור בתשובה ולהיפטר מעוונותיו, מאשר מי שחבירו חוטא בגללו, אם מכח הערה או זלזול שפלט מפיו מבלי לשים לב הוא מנע את עלייתו של אחר, עכשיו הוא כבר מעכב את העלייה שלו, וצריך להרבות תפילה כדי להציל את מי שהוא היה גורם להזיק לו.

העולם כולו מתנהל מקנאת איש מרעהו, מהרצון הטבעי שיש לאדם להביע דעה בכל תחום, אבל צריך לדעת שהדבר מסוכן ביותר, והרב זללה"ה היה אומר שכל מי שלא מובטח לו שישמרו עליו מן השמים צריך לברוח מכל הוראה במה שנוגע לדבר ציבורי כבורח מן האש, האחריות של כל דבר כזה בטעות קטנה בשיקול הדעת יכולה להמיט על האדם אסון לנצח נצחים, גם מי שכולו מלא רצון טוב, רק שטעה טעות קטנה בשיקול הדעת הכל באופן יחסי אבל גם כשנוגע לישיבה בלבד זה מכפיל את האחריות.

ומוצאים זאת בדבר חז"ל פעמים רבות בשבת נ"ו א' ב' עיי"ש באריכות בעובדא דדוד ומפיבושת שראה דברים הניכרים במפיבושת ואמר אתה וציבא תחלקו את השדה ואמר רב יהודה אמר רב משעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה, ואמר רב יהודה אמר רב אלמלי לא קיבל דוד לה"ר לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצינו.

דוד המלך טיפל במפיבושת והביאו לביתו, וכיבדו כרבו, אבל הוא טעה בשיקול הדעת, חזינן עד כמה צריך להזהר לברוח מכל ענין של **להתערב**, מלהיות חלק מכל ענין של השפעה על ציבור, גם אם נראה שמועיל מאד ליהדות.

מי שרוצה להיות בטוח בעצמו יברח מכל שררה והתעסקות עם הציבור שאינו מוכרח.

כבוד זה בזה

אמרו ז"ל על תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, והנה כשמתו כתוב שהיה העולם שומם ולמדנו שהם היו אלו שהחזיקו את העולם, והם הם גדולי הדור, והרי פשיטא שאם היו שואלים אותם האם הם נוהגים כבוד ודאי שהם היו משיבים שנוהגים כבוד ובכל אחד, ועל כרחך שיש אנשים שמוגדרים שאינם נוהגים כבוד זה בזה ואינם יודעים מכך.

והדבר מצוי שמתרגלים להגיב בצורה מזולזלת על דברי השני, ומתרגלים להשיב שמה שאמר פלוני זה שטויות, וחבירו משיב כנגדו ג"כ בסגנון דומה, וכך מתרגלים לנוסח שלא נהגו כבוד, בלי שמרגישים בזה, משום שבאמת לא כיונו לפגוע, ובאמת בהשקפה כשלעצמה הם מעריכים ומכבדים, ויודעים כל אחד במעלת השני, אבל מתרגלים לדבר בנוסח מזולזל.

ובמדרש על תלמידי ר"ע מבואר שהיתה עינם צרה בתורה של השני, וזהו ג"כ עלול להיות תוצאה מהדיבורים בחוסר הערכה, ואצל המבינים יותר האחריות בזה גדולה יותר, שכששומעים שפלוני שהוא מבין יותר כך הוא אומר על פלוני, הרי זה משפיע היחס אליו הרבה יותר גרוע, וצריך לזהר בזה ביותר, ומכשולות בעניינים אלו יכולים לגרום לעצור את כל התקדמות האדם בזה שעל ידו יש אחרים שיירדו מדרגתם, ומצוי בין כותלי בית המדרש שבחור מבוגר וחשוב מגיב על דברי בחור צעיר "זה הבל", ובכך סותם את הגולל על הצלחתו, וכבר שמענו מכמה וכמה מאלו שנשברו ונפלו, שזה מה ששבר אותם, - ואמנם האמת היתה שאותו אחד שהגיב כן העריך את הצעיר הזה, אלא שלא נזהר בלשון תגובתו,

והכח של מילה כזו מבהיל ומזעזע, ומצוי גם שתלמיד רוצה להתקדם ונמנע מפני שחושש מתגובה שיאמרו עליו כגון שנהיה מתמיד וכיו"ב.

במצות תוכחה

בחיוב התוכחה כתוב בשם הגר"ח מולאזין ז"ל שמי שאינו יודע להוכיח בנעימות, פטור ממצות תוכחה.

וכתב הרב זללה"ה דביודע שלא ישמעו א"צ לטעם דמוטב שיהיו שוגגין, אלא אפי' אם פעמים שהיו שומעין מקצתם או כולם, מ"מ עתידין להיות נכשלין בזה בעתיד, וגם במזיד, ולכן מוטב שיעשו פעמים רבות בשוגג משיעשו פעמים מועטות במזיד, ועיקר הדבר יש לקיים בסברה, דעוון מזיד חמור טובא מהרבה שגגות, וגם כשהאדם יודע שעשה במזיד דבר אסור יש בזה הפסד באופן כללי שיראתו ומדרגתו מתמעטים, כ"מ בספר ביצה ל' א', ועי"ש עוד בחילוק שבין הלכה שהקילו רבים בדבר ויסיעם לבם לומר שלא נאמרה הלכה זו, ובצירוף זה יבואו להקל, דבזה עדיף שלא ללמדם כו' עי"ש.

והרבה ענינים מתפשטים מהשקפה זו, ומרן זללה"ה סיפר על נערים שהיו מפריעים לו בלימודו, ואמר שאם יאמר להם להסתלק ישמעו בקולו, אבל אחר פעמיים ושלש יתרגלו גם שלא לשמוע בקולו, ואמר שעדיף שלא לומר, כי המצב הזה שלא נכשלו ולא הורגלו לעבור על בקשתו שומר על התנהגותם יותר פעמים והרבה דברים נמנעים מעצמם במצב זה, ואילו יאמר להם אמנם ירויח פעמיים ושלש, אבל עלול להפסיד כל המצב הזה.

וכן הדבר מצוי בהרבה והרבה ענינים בפרט בענינים שבין אדם לחבירו, כגון ילדים שמציקים לחבריהם, ואם יענישום בחומר ע"ז, יגרום הדבר שיתרחקו לגמרי מחבר זה ונמצא שהפסיד הרבה ע"י השמירה על כבודו.

יג. ההפסד שבכל שלטון

כל אדם המקבל שלטון על איזה דבר הרי הוא בהכרח פוגע באנשים, גם כשזה בצדק, שכך הוא צריך לעשות, ולמשל גבאי שמחלק העליות הרי הוא לפעמים פוגע באנשים בנתינת העליות או במניעת העליות, ואף שזה בצדק, הרי המקצוע הזה הורס את טבע האדם, ששוחק אצלו את הרגש בפגיעה, וגם לפעמים טועה בשיקול הדעת, ולא תמיד יכול לשקול את כל הדברים כראוי, וכ"ה בכל שלטון אפי' בדבר קטן, כמו האחראי על ההסעות וכיו"ב, יש בזה גם טעויות של שיקול הדעת לא נכון, וגם מאבד את הרגש בפגיעה בכבוד הזולת, ורבים חללים הפילו, באשר השאיפות של בני אדם לשלוט הם גדולות מאד, ואנשים מתחננים שיתנו להם לשרת כבעלי שררה, והעולם "משוגע" מהרצון לשלוט, וצריך לדעת ולחדד כמה האחריות וההפסד שגורם לעצמו, ומצאנו שדנו בגמ' על דוד אם קיבל לה"ר או לא, וא"א להאדם לשקול בכל רגע את כל הצדדים.

ודרשו במדרש על הפסוק כי העושק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה, דקאי על מרע"ה שאמרו לו ירא ד' אליכם וישפוט, וזה העושק שצעקו עליו גרם שאמר אח"כ למה הרעות וגו' ויאבד לב מתנה שמאבד את המתניות עי"ז, וכתוב שהפסיד מזה שא"ל עתה תראה וגו' ולא במלחמת ל"א מלכים.

וכבר הוזכר מדברי הרב זללה"ה שהיה אומר שבדבר ציבורי מי שאינו מובטח לו שישמרו עליו מן השמים שלא יטעה בשיקול הדעת, ושלא יצא מכשול מתח"י, העצה היא שיברח מזה כמו מן האש, שהאחריות בדברים אלו כבידה שבטעות אחת עלול לאבד עולמו, ועכ"פ לגרום קלקולים גדולים.

מן האמור נלמד שטוב להתרחק מכל שררה ושלטון, ולא לרצות להיות המכריע בשום דבר, כי הסכנה גדולה שעלול לפגוע או לטעות, וגם אם זכה שנהג כשורה בכל הענינים, וגם נזהר לעשות הכל בצורה מכובדת, מ"מ ההכרח להתאכזר ולקיים את הדין שוחק את הרגש כמו שמצינו שהוצרכו ישראל לברכה מיוחדת ונתן לך רחמים שלא יתרגלו לאכזריות ע"י קיום מצות עיר הנדחת.

החסרון שבהתבלטות וכבוד

כתוב בשם הגר"ח מוואליזין ז"ל דמה שאמרו נדרים ל"ח א' אין הקב"ה משרה שכניתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, דכולהו משום ענוה נאמרו שאם יש לו ג' המעלות הגדולות ואעפ"כ הוא עניו, הרי הוא ראוי להשראת השכינה, אבל אם אין בו מעלות להתגאות בהן, א"כ לא הוצרך להתגבר להגיע לענוה, ואמנם הפשט בגמ' נראה דבעינן רוחב לב להכיל גילוי השכינה, והעשיר דעתו רחבה בזה שאינו מוגבל בצרכי הגוף, וכן הגבור יכול לסבול ולהכיל יותר, אבל יש אמת בדברים שמי שיש לו במה להתגאות, צריך להתגבר יותר להיות עניו, ומי שהורגל בצעירותו לכבוד והערכה, קשה לו להסתגל למקום שאין מעריכין אותו, והוא מחפש מקומות שיוכל להתבלט שם, וכשרואה שמכבדין מי שהוא קטן ממנו, הרי הוא כואב בלבו את עיוות הצדק, ואם הוא עדין הנפש מלפגוע בזולת, הרי הוא מתחכם בדרכים שונות איך שתתגלה האמת, ורואה את כל המעכבים כמתנכלים לו וכל מחשבותם להשפילו, כי איך יתכן שבלא כוונה יעשה מעשה או יאמר דבר, שינפץ כל תכניותיו, ורואה את כל אלו שאינם מתייחסים אליו כמכוונים בדוקא, כי האמת ברורה שהוא גדול יותר, ולמה יתעלמו מן האמת.

החולה הזה הוא אומלל, כי בעוד כל התאוות יש להם גבול כמדות גופו של האדם, ובידו להשלימם במדה ניכרת, הרי תאוות הכבוד אין לה גבול, והיא תלויה בדעת אחרים, ועיניו נשואות וכלות אליהם, ואין בידו לבקש מהם, וכתוב מהגר"א שכל התאוות נחלשות בעת זקנה חוץ מתאוות הכבוד, ואדרבה מתגברת יותר, וכתוב מהגר"ח מוואליזין שהנאה רוחנית מגרעת משכר עוה"ב הרבה יותר מהנאה גשמית, והגרוע מכולם כי פעולות הכבוד הם בדרך כלל ציבוריות, וכשהם באים עם נטייה שלא לש"ש הרי חורבנם גדול, ובשגיאה אחת מרבים חטאים שאין אדם אחד יכול לחטוא כ"כ הרבה גם אם יתענג בחטאי העוה"ז כל ימיו, וכבר ראיתי חכמים ויראים ומהם גדולים, שהחולי הזה שולט בהם ואין בידם להתגבר עליו, והם מכים ומוכים עצבים ומעציבין כל ימיהם, ואינם מוצאים סיפוק אלא בחברת תלמידים, ורואים כל מצליח ומכובד כמתחרה, וכל העולם מתפרש להם

בעקמימות, וגורמים סכסוכים והשפלות בתאות הגדולה והשררה, ומטילין קלקלתם על אחרים, ואין לנו ענין להאריך אלא לפתוח לב הצעירים לקבל הדברים, קודם שיחלו ח"ו, כי אז אין מרגישים ואין אל מי לדבר.

העולה מהאמור, שהמתרגל בכבוד והערכה בצעירותו, עלול לגידול החולי המסוכן הנ"ל, ולכן צריך לשנן לעצמו שהכבוד מוציא את האדם מן העולם, והגאווה מרחיקתו מידיעת האמת, ומשעבדתו לבריות, ולעומת זה העלבון מכפר עליו ומחזקו ומקרבו ליוצרו ומכניע יצרו.

ארגון שיעורים ודברים המושכים תשומת לב, מרגילין את האדם להיות תלוי בהערכת הבריות, וגם כשהכונה לש"ש, ההרגל הזה לצעירים מסוכן.

הבעלי כשרון ובעלי הבנה עלולים יותר לחלות, וצריכים זהירות יותר, ואם מרגישים סחיפה להיות ראש לשועלים, וחוסר סיפוק בהיותם זנב לאריות, אין להמשך אחר ההרגשים, אלא לשעבד היצר לספוג עלבון מהאריות, ואפי' מהשועלים שמדמין עצמן לאריות, והעיקר לא ליסחף להיות ראש לשועלים, והבורחים מעימות עם חבריהם, קורא אני עליהם ולא עוד אלא שמטפשין ולא עוד אלא שחוטאים, והעסק בדיבוק חברים מחדדין שמעתתיה, ודרך החכמים לאהוב את המיתיבי יותר מתניא נמי הכי, והרמב"ם כתב על עצמו שאפי' ישיב עליו הקטן שבתלמידים או מקנטר או מתקומם הי' שמח במה שנגלה לו טעותו, ובהרגשה זו צריך להיות בחבורה, ולא לברוח לפינות הנעימות בדמיון.

הנאה מכבוד, וצער מבושה

שמעתי מהרב זללה"ה שמרן זללה"ה הי' אומר שהנאה מכבוד יש רק לטפשים, (כבוד זה רק לטפשים), ובאמת אם יש לאדם כבוד יותר ממה שהוא באמת, הרי יסבול מזה שמנכין מזכיותיו וגם נענש על השקר שבזה, ואם מכבדין אותו פחות ממה שהוא, יש לו לשמוח במה שהוא מרגיש בעצמו חסרון במעלה מסוימת, וכשרואה שגם אחרים מתייחסים כך, מציק לו האמת שגם הוא יודע כן, ורוצה שחבירו יחשוב אחרת, או שלכל הפחות ידע שאינו משולל לגמרי ממדה זו וכיו"ב,

אבל כשהוא בטוח בעצמו, וזהו ג"כ האמת, שיש בו מעלה זו, אינו מיצר כ"כ, ונמצא שהאדם מיצר על מה שבאמת חסר לו, ורוצה שיכבדוהו על מה שאין לו, והרי זוהי סכלות גדולה כי בזה ההפסד שלו גדול מאד, וכמש"כ, במקום שיתן אל לבו איך לתקן חסרונו באמת.

והנה האדם אינו מלאך, וכמו שקור וחום משפיעים עליו, כך כבוד ובושה משפיעים עליו, גם אם יודע בסתר לבו שהכל הבל, תדע שהאדם יודע בדרך כלל שיש בנ"א שמעדיפים ומכבדין אותו מעט או הרבה, ויש שמזלזלין בו, ואעפ"כ משפיע עליו אם שמע הערכה או זלזול מאדם, ולכאורה הרי מתחלה ידע שיש כאלו ויש כאלו, א"כ מה הוסיף לו שפגש במקרה היום את המעריך או את המבזה, אלא שהאדם בשר ודם והרגש מושל בו.

והעצה הראשונה לזה לדעת להשתמש בעגמ"נ לקידומו הרוחני, דהיינו שאם פגע בו אדם ולבו נשבר, הרי יתפלל עי"ז בהכנעה, ויתקרב לבוראו בעצם ההכנעה הזו, וגם תפלתו מקובלת, וגם יהא קרוב לתשובה, כי עקב ענוה יראת ד', וירגיש יותר בכבוד הבריות, ונמצא משתכר בצער הבושה, וממילא לא יפול רוחו עליו, כי יביט אל הרווחים שבזה.

ועוד דבאמת אין אדם רואה חובה לעצמו, ועם רצונו לשוב בתשובה שלימה, קשה לו למצא דבר מוגדר מקולקל, כי כל דרכי איש זך בעיניו, ורואה הישובים לדרכו, ומתעט הקלקול בעיניו מאד, ורק בהיתוך ובשבירת הלב אפשר להוציא הסיגים מן הכסף, וכל שכן אם מביישים אותו עלד בר שחסר לו, דעי"ז ירגיש יותר בחסרונו, ויוכל לתקנו היטיב.

ועוד שהבושה כפרת עונותיו, ואם המלבין פני חבירו גרוע ממיתה, הרי גם כפרת העלבונות ככפרת מיתה, ובאמת בדרך כלל נוח לאדם לסבול צער הגוף מרובה, כדי שלא יתבייש מאומה, וש"מ דבושה מנכה מעונשיו הרבה, ואם יאמרו לאדם קח מנה ע"מ שיביישוך בדבר מועט, בודאי ישמח לקבל המנה, והרי האמת שע"י הבושה מקבל מנה ויותר, ויכול לשמוח בהתייחסות זו, שאם רוצים לקצוב לאדם חסרון מזונות לכפרת עוונותיו, הרי בבושה מתכפר לו הרבה יותר, ונשארינן לו מזונותיו בחסד וברחמים.

ונמצא לפ"ז שיש הפסד לאדם אם יתחסן כנגד הבושה ויזלזל בדברי המזלזלים, שע"ז לא יכנע לבו, אבל אם יתחסן ברוחו ע"י הדברים הנ"ל, לא יפסיד מכפרת עוונותיו, וע"ז נאמר שמחים ביסורים שאין מקום לשמחה אלא מפני הדברים הנ"ל, ושמעתי מהרב זללה"ה שהאדם שמושל ברוחו ואינו מיצר בבזיונות כלל, אעפ"כ מנכין מעוונותיו כפי שראוי לסתם בנ"א להצטער מזה, שזה שע"י חכמתו מונע מעצמו צער, זהו זכותו, ומדת הצער נמדדת לפי מה שנקרא צער בזה בעולם, הגע עצמך החובל בחבירו שנותן לו צער, האם באדם ששמח ביסורים אינו משלם צער, וכן בושת, וממילא ה"ה וכש"כ שכן הוא בדיני שמים.

מיהו ג"ז אמת שהרבה פעמים הבושה האמיתית היא של המבייש ולא של המבויש, ויתבונן האדם אם הוא ראוי לבושה הזו, וע"ז יתחזק בכוחו אם לתקן או לשמוח ביסורים שאין מה להצטער בהם.

הקנאה והתאוה והכבוד

אבות פ"ד מכ"א ר"א הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאן את האדם מן העולם, לכאורה כבוד היינו קנאה לכבוד או תאוה לכבוד, אלא קמ"ל שהמציאות שיש לאדם כבוד גורמת להוציאו מן העולם, או ע"י שיתקנאו בו או עין הרע, או שנקרא קיבול שכר, או שיביאנו ליד נסיונות לעבור על המצוות, בכמה פנים, וכן אמרו (סנהדרין י"ד א') הוי קביל וקיים .

ורגיל היה הרב זללה"ה לומר דבזיונות חביבין לו מאד לפי שמנכין מן העוונות ואינן מפריעין בתורה ומצוות, וכ"כ בספר תומר דבורה, ואמר הרב זללה"ה שזהו מה שמבקשין מרק ברחמך הרבים אבל לא ע"י יסורים, דלשון מירוק משמע שפשוף והדחה ולא ביטול בעלמא כמ"ש ויסורין ממרקין, והיינו ע"י בזיונות ואי נעימות ועלבונות וכיו"ב, אבל לא יסורים וחלאים, שהרי מירוק הכונה שפשוף והדחה, וכדאשכחן (מכות כ"ג א') שונקלה אחיך זה במקום מלקות, וכשידע האדם בעצמו שהוא ביקש את זה הרי כשנתמלאה בקשתו ישמח ויתחזק במקום להחלש ולהצטער. (מיהו לכאורה כשמתכפר ע"י תפלה אינו בכלל מ"ש ב"ק נ')

א' כל האומר הקב"ה ותרן יותרו מעיו, וא"כ מתפרש שפיר לנקות מעלינו טומאת לכלוך העווונות, ברחמיק הרבים בלבד, שו"ר במס' שמחות פ' שפי' מ"ש דוד המלך תהלים נ"א הרב כבסני מעווי היינו שביקש יסורים שיכפרו עווננו, ולשון מרק יש לדמות ללשון כבסני).

ההתבוננות תביאהו למה שרוצה להשיג מחבירו ומתאוותיו

כתב מרן זללה"ה באמו"ב פ"ד סי"ד כי אמנם אין תיקון המידות שולל מהאדם אהבת עצמו, כי מציאות הנטיות לכבוד ולעונג היא מציאות חיובית בהרכב המכונה של זה החי הנקרא אדם, ואין שלילות הנטיות האלה בנין בנפש אדם אלא סתירת היותו, המוסר אומר לאדם אהוב את עצמך ורכוש כבוד, אבל דע לך מה אשרך עלי חלד, ומה כבודך, אין כבוד אלא תורה, אין כבוד אלא ענוה, אין כבוד אלא עזיבת הכבוד, אין אושר רק להשתחרר מנטיות טבעיות, ולהיות נכנע לד' ולתורתו – תכלית החיים בעולם הזה ובעולם הבא, עכ"ל.

ובאמת בכל חלקי החיים חכמת התורה מלמדת את האדם איך להגיע לעונג האמיתי המושלם בכל רצונותיו ותאוותיו, כי מלבד התכלית הגדול של העוה"ב, הרי אסתכל באורייתא וברא עלמא את העוה"ז איך יתקיים ואיך יחרב, ומה שכתוב בתורה שטוב לעשותו הוא טוב העוה"ז והעוה"ב, והנהגת התורה מלמדת את האדם איך הדרך הנכונה בעוה"ז להיות בשלימות השמחה וסיפוק כל רצונותיו, וכל המצוות הם גילוי הסוד של הכללים שעל סדרם נברא העולם, ואם בהשקפה ראשונה הם נראים כהוראות ופקודות, הרי באמת הם גילויים שהעולם נברא ע"פ מה שכתוב בתורה, וכל מה שכתוב בה למצות עשה, נברא במציאות שתביא תועלת לאדם, ומצות ל"ת תביא קלקול לאדם, כמו מצות תקיעת שופר שמבלבל השטן ומעורר רחמים לזכות את ישראל בדין או עינוי יוהכ"פ שמועיל לכפרת ישראל, הרי זוהי מציאות שבר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון להזכירם לחיים ולמות ולכל עניניהם, ונתגלה הסוד והעצה במצות שופר שנברא העולם בסדר הזה שע"י שופר זוכים בדין, ועל ידי עינוי והכנעה מתכפרין העווונות.

וכך הוא הענין בכל חיי האדם, יש מה שנראה בהשקפה ראשונה שהוא הטוב, ויש מה שנראה לאחר התבוננות, והתורה מלמדת את האדם שלא יגרר אחר הנראה לעין, רק יתבונן וידע מהו הטוב האמיתי

האדם הרוצה לשלוט על בנ"א מטיל אימתו עליהם בידיו ובפיו, כל אחד בדרגתו, אם על רעיו כגילו או הקטנים ממנו, וכל כיו"ב, ולפעמים עולה הדבר בידו, והרבה פעמים מעורר מריבות וקטטות, ואם ה' מתבונן ה' רואה שבהכנעה מועטת כשמבקש יפה מתמלאת בקשתו הרבה יותר ברצון בחן ובנעימות, ואמנם יש לפעמים שצריך לסייע את התינוקות בכח להכניע יצרם, וכן לסייע הכסילים שאין בהם דעת לעשות הטוב מרצון, אבל השולט האמיתי הוא זה שעושים בקשתו מרצון, שאין מנסים להשטט ממנו בכל אופן שאפשר ועושים הדברים בשלימות, והשמחה במעונם של שני הצדדים, אבל זה ששולט בכח כל שלטונו רעוע, וכל ימיו כעס וטרדניות, פעם מצליח פעם נכשל, והנשלטים מצפים בכל יום להשיב לו כגמולו, ומשתמטין ממנו ומחברתו בכל מה שיכולין.

האדם הרוצה ללמד את מחרפו לקח, מוציא מאמתחתו כל מה שיש לו כנגדו, והאש מתלקחת, ואמנם חשב שע"ז יזהר חבירו מלחרפו, אבל האמת שזה מעוררו לחפש מומיו בכל מה שיוכל, ובמקום שמטרתו היתה להעמידו במקומו ולהשתיקו, הרי הוסיף חרפה על חרפתו, ואילו ה' מתבונן שבשתיקתו מגיע למטרתו ביתר שאת, ה' חוגר כח לשתוק, שע"ז נותן חבירו אל לבו לחשוב ולהתבונן בעצמו, אם מפני שמתבייש בהנהגתו של חבירו שהיא יותר מכובדת, או מפני שרואה שלא הצליח להוציא חבירו מגדרו, ואין תשובה נצחת יותר מהשתיקה, שהיא בולמת פי המחרף יותר מהכל, ואמנם בהשקפה ראשונה חושבין אחרת, אבל בהתבוננות זוהי האמת להשגת המטרה המושלמת, וכבר נקבע שכר גדול לנעלבים ואינם עולבים ולשומעים חרפתם ואינם משיבים, ואמרו תולה ארץ על בלימה על בלימה על הבולם פיו בשעת מריבה, וזהו בגלל שטבע האדם להשיב, אבל בהתבוננות התשובה הכי חזקה היא השתיקה, ולא שתיקת קינטור אלא שתיקת ענוה.

האדם שרואה שחבירו מצטיין ומצליח יותר ממנו, וכאילו לוקח לו את הכבוד וההערצה, הרי הוא משתדל להוריד מערכו בכל הזדמנות שיכול, וחושב שע"ז גגדל ערכו בעיני שומעיו, והאמת שהוא גורם לעצמו השפלה וחרפה, כי רואים גודל שאיפתו להערצה, וקנאתו באחרים עד כדי כך שמשתדל להשפילם בעיני אחרים, ובמקום להתעלות בעצמו בדברים שגורמים כבוד אמיתי, הרי הוא מתעסק בדברים שממעטים מכבודו האמיתי ומכבודו בעיני אחרים, ואמרו חז"ל באבות פ"ד מ"א בן זומא אומר כו' איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד, וכבר נתבאר במקו"א שכל המשנה מיירי בהיפך מדעת בנ"א וגם כאן חושב המכובד שאינו צריך להתחשב בבריות ולשמור על כבודם, כי כבודו גדול בעצמו, וחושב בעצמו איזהו מכובד זה שאינו צריך לכבד את הבריות ואעפ"כ יכבדוהו, וקמ"ל שכבוד אמיתי יש רק למכבד את הבריות, ולא כבוד מזויף ביחסי גומלין כדי שיכבדוהו, אלא כבוד אמיתי שרואה בהם את הצד החיובי שראויים לכבוד, ואז גם הכבוד שנותנים לו הוא אמיתי מקרב לב, ולא רק גינוני חוץ וזלזול מבפנים.

האדם הממלא תאוותו במעדנים חושב שהשביע תשווקת לבו, אבל בהתבוננות הרי משהורגל למלא תאוותו, נמצא כל ימיו ברעב ובצמא למלא נפשו, ואם יחסר חוקו יצטרך לטרוח בהשגת ממון בכל צורה שהיא, וחוש מהרגע של בית הבליעה, כל ימיו צער על חוסר מילוי בטנו, מלבד מיחושי מילוי הבטן כמו שאמרו מלא כריסא זני בישי, שמביא חוליים על האדם, ואילו ריסן נפשו מעט בתחלה, אמנם נמנע ממנו איזה רגעים שלא מילא רצון בטנו, אבל בהרגל הזה נעשה בן חורין כל ימיו, כדכתיב צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר, ונמצא שכדי להרגיע תאוות בטנו שלא יסבול מחוסר מעדנים כל ימיו, טוב לו למנוע מעצמו איזה רגעים שלא ימלא תאוותו, ועי"ז תתמלא תאוותו ימים ושנים רבות.

מן האמור נלמד שכדי למלאות רצונו בענין התאוות, יגדור עצמו מעט, וכדי למלאות רצונו לכבוד, יכבד את הבריות וישקיע מחשבותיו להיות ראוי לכבוד באמת, וכדי למלאות רצונו שיהיו דבריו נשמעים ויצייתו לו, יכניע עצמו מעט, ויבקש במקום לפקד, ההבדל הוא רק בניסוח, והתוצאות שונות לגמרי, כללו

של דבר לשים לב איך יגיע למטרה בשלימות, ולא כפי מה שנראית במבט ראשון.

יד. מלבין שיניים לחבירו

ענין נוסף שיש להתחזק בו בתחום הגמילות חסדים, הנושא של היחס והארת פנים לזולת, לכל אחד יש טירדות ולחצים משלו, וכן חוסר שביעות רצון מעצמו, וכן מזה שהוא לא מספיק ללמוד ולהתעלות כחפצו, אבל צריך לרכוש את האתגר הזה להתייחס לשני בנעימות והארת פנים, התייחסות נעימה לזולת עוזרת גם לאדם עצמו, מלבד מה שעוזר לאחר.

אמנם אין להשוות בזה בין אדם לאדם, יש כל מיני תכונות, יש אנשים שעושים את זה בקלות, אבל לזכור מה שהחזו"א כותב במכתב "ולב רצוי ושמח נקל לנהל באורח חיים למשכיל, וחלילה לגרום עצבת רוח שהוא היסוד של היצר להתעות את האדם מן המסילה".

לראות את ההזדמנות לשמח את השני בהארת פנים כזכות, כאשר החפץ חיים אמר ליהודי בוקר טוב היה אצלו שמחה, הנה הוא קיים עכשיו מצוה אמר ליהודי בוקר טוב.

ובאופן כללי אדם שיש לו קשיים והוא מתבונן מהי מעלתם ומה הריוח של היסורים, הוא יוכל להתחזק ולראותם בשמחה.

דודי הגר"ש ז"ל היה בעל יסורים מופלג, בקושי היה יכול לדבר וללכת, ותמיד ראוהו שמח ומחייך, שאלו אותו איך הוא מצליח לחייך בכזה מצב, והוא השיב שהחזו"א אמר שיש שני דרכים לעבור את העולם הזה, דרך של חיוך ודרך של עצבות, וזה לא תלוי כלל במה שקורה לאדם, אז אני בחרתי את הדרך של החיוך, וכן הרב זללה"ה היה אומר שכל צרה נשלחת משמים עם פתק כמה זה יצער

את האדם, וכמ"ש במכתבי התעוררות ח"ב פ"ו ט'...ומה שרואים בחיים הוא שלכל צרה מתלווה גם גזירה עד כמה תצר לבעליה, כי לפעמים אותו מאורע שובר את האדם עד דכדוכה של נפש, ולפעמים כמעט ואינו מכאיבו, ויש שהמספד נהפך למחול והשק לשמחה, ולכן עלינו להתיחס יותר לצער ההוה ולא אל המאורע ככאב תמידי, והננו בתקוה אל המחר הטוב, ע"כ.

אמנם האדם איננו מכונה, שבנויה לפי מה שירצו, ולא כל אדם יכול תמיד להפעיל את ה"מנוע" ולשמוח, אבל כדאי להכניס את המושג הזה לידיעה, שידע שכשהוא משתדל לחיות בשמחה, הוא מתייחס לשני אחרת, ומקיים בזה מצוה של גמילות חסדים, זה מה שהקב"ה רוצה מעימנו, - האנשים שזוכים לזה טוב להם וטוב במחיצתם.

נספחים טו.

השתדלות מרובה חן בעיני בני אדם

כתב מרן זללה"ה בפרק הבטחון שנתחייבנו לדון במחשבתנו כל פעולה טרם עשייתה אם היא מוסכמת ממדת הבטחון, דמצד אחד נתחייב האדם בפעולות של השתדלות ולא לסמוך אניסא, ומצד שני פעולות שרחוק שיצא מהם תועלת אינם בחובת ההשתדלות, ומכיון שאינה חובה היא אסורה, ויעוי"ש שביאר שזו היתה התביעה על יוסף שטעה בחובת ההשתדלות שלא הי' לו להשתדל אצל שר המשקים, ושם ביאר לפי ששר המשקים שהוא מהרהבים ושטי כזב אין בטבעו לזכור ולהיטיב, ואפשר לומר שלא הי' ראוי לתלות בטחונו ברשעים שאינם ראויין לשליחות של הצלת הצדיק, וזה נותן להם חיזוק, כענין שכתוב ולא תאמר אני העשרתי את אברם, ואין אלו האנשים שיעשה הקב"ה שליחותו על ידיהם, ובזה מיושב שאפי' אם הי' שר המשקים זוכר, כמו שהוזכר במדרש שרצה לזכור והשכיחוהו מן השמים, מ"מ לא הי' ראוי לתת לו את הזכות והכבוד הזה, כי זה מחזק ידי עוברי עבירה ומכבדם, ולכן אין זו מחובת ההשתדלות.

והנה מצינו שיוסף נענש לישב עוד שנתיים ימים בבית הסוהר בגלל שפנה על רהבים, והיינו דכתיב ויהי מקץ שנתיים ימים ולא כתוב ויהי כעבור שנתיים, אלא מסוף שנשלמו השנתיים שנגזרו עליו, ודומה לזה מצינו ביהושע בן נון שהובטח לו להנחיל את ישראל את הארץ, ומשך הזמן כדי שיאריך ימים, ובגלל זה נתמעטו משנותיו עשר שנים, ובודאי חשב זה לדבר הגון לתועלת בני ישראל, הרי שהשתדלות שאינה ראויה גורמת ההיפך.

ולפעמים עושים השתדלות מרובה למצוא חן בעיני בשר ודם, אם זה מלמד או מנהל או מעביד וכיו"ב, ותולים הבטחון ברוב הקשויים שהשקיעו בזה, ואין זה מחובת ההשתדלות, כי החן בידי שמים, ואין מטבע האדם ליתן חינו מדברים פעוטים כאלו, ובמקום להשתדל הרבה בדברים שבדמיון מה שרחוק שיקבע, יש להשקיע הזמן בתפלת ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ולזכור בכל ההשתדלות הזו שהיא כולה תלויה בידי שמים, ובמקומות רבים מצינו בתורה שהחן ניתן בידי שמים כענין ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר, ואולי לכן כתוב לשון מצא חן, שהוא כעין מציאה, ואינו תלוי במציאות מסוימת כשאר כוחות הבריאה, וכן אמרו את הכל עשה יפה בעתו שכל אחד יפה לו אומנותו בעיניו, ואפי' אומנות בזויה, וכן אמרו חן המקום על יושביו ומקח על לוקחו, הרי שכוחות אלו בידי שמים, ופעמים רבות רואים בחוש שדברים שהיו ראויין להתקבל לא נתקבלו, ושאינם ראויין כ"כ נתקבלו בחן ובשמחה, וצריך לזכור לעשות דברים שמעוררין חן שמים, כגון אם צריך לוותר לחבירו או לסייעו, אין לחוש שיפסיד מחינו עי"ז.

כונתנו להחדיר בזה שהמושג חן אינו בגדר חובת ההשתדלות כמו דברים גשמיים שמציאותם מוגדרת במעשים, למשל אדם שמשקיע בשיעור למצוא משלים שיובנו הדברים, הר"ז בחובת ההשתדלות, אבל אם משקיע בגינונים למצוא חן, גם כשאינם מזויפים, אין זה מחובתו, כיון שאין החן בנוי ממעשה האדם, וממילא ההתמסרות הרבה לצורך זה היא התרחקות מהאמונה והבטחון, אם האדם משקיע זמן ומרץ ולחץ ועצבים שהפרח שבתמונה יהא בשיא הריבוע והכוונים, בחשבו שכך ימצא חן יותר, או בעטיפה אחרת דומה לזו שאין בשכל מחייב ישיר לתועלת זו, הר"ז מחבר את האדם להאמין במעשיו, וזה עצמו מרחיק

ממנו הסייעתא דשמיא, אבל אין לשלול השתדלות הגיונית כגון שיודע שבעיני פלוני קובע השקעה בתחום מסוים, הר"ז בכלל השתדלות, וכונתו רק להוציא מן הכלל פעולות רבות בהשערות ובדקדוקים שאין השכל הפשוט מחייבם.

וכן בהשתדלות לבריאות הגוף והמסתעף, יש להבחין בין חובת ההשתדלות לשמירת יתר, והדקדוק אחר פרטים בלי יוצא מן הכלל, לפעמים אין זה בחובת ההשתדלות, ואם זוכרים הבטחון, יודעים שהייתור בשעה זו, או עשיית החסד, לא תמנע טוב מבעליו, (ואין כונתו לדבר כעת על ההרגשה של האדם שהוא המונע מקרי הזמן והפגעים ואם יעזוב לרגע עלול לקרות משהו, כי זה שיבוש ופחד שוא, אלא כונתו לזכור שמעשה החסד על חשבון דמיון ההשתדלות, זוהי ההשתדלות הנכונה).

והכלל שהכל תלוי בסייעתא דשמיא, ולפי התמסרות האדם לעשות רצון קונו יתברך, כן יעשו רצונו מן השמים ויבטלו רצון אחרים מפני רצונו, וכל יציאה מן השגרה של החיים להתמסרות מקדמת את האדם לתכלית, וכבר הזכרנו שיפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים, הפירוש כפשוטו שעה אחת ורגע אחד, ובעוה"ב שהקורת רוח שבו שעה אחת ורגע אחד נעימים יותר מכל חיי העוה"ז, שם התשוקה הגדולה לתת את כל העוה"ב בשביל רגע אחד של תשובה ומעשים טובים.

שקורין לבני אדם חמורים

אמרו בגמ' מפני מה אין מצויין אצל ת"ח בנים ת"ח מפני שקורין לבנ"א חמורים, והענין שהרואין את החכמים בגדלותם נראה להם התנהגות ההמון לחמורים, והם שוכחים שאלו הם בנ"א והחכמים כמלאכים, ודומה למ"ש ברשב"י ור"א בנו (שבת ל"ג ב') איך מניחים חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, יצאת ב"ק ואמרה להחריב עולמי יצאתם, וה"נ הראה איך החכם מהבל עניני העולם, מתרחק מן הכבוד ושמח בבזיונות, ומוחל על עלבונו, כשרואה בנ"א מחפשים כבוד ותובעים עלבונם ומשיבים ועונים הרי הם מזולזלים בעיניו כחמורים, ואין הדבר כן שאלו הם בדרגת בני אדם, וכן הדבר בהרבה עניני העוה"ז, וכלשון הרמב"ם

אלמלא המשתגעים הי' העולם חסר כו', ועוד שאלו שלא זכו לגדול בבית חכמים אפשר שנצטערו הרבה יותר בעבודת הבורא ית', ולפום צערא אגרא.

שפל רוח

אבות פ"ד מ"ד ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רימה, אדם שנוטה למות או שנידון למיתה או למאסר עולם, ממילא נעשה שפל רוח, ומרגיש חוסר היכולת שלו כלפי אחרים, ומבקש ומתחנן בפניהם, ונמצא שכל הגאווה מפני מחשבת היכולת שיש לו, ואם יתבונן וידע שאין לו שום יכולת, לא יצטרך שבירת המדות לענוה, ולשבר האוזן אמר לשון זה שתקות אנוש רימה, ופי' מאד מאד יותר מדרך האמצעית,

ואמרו גבי מרע"ה דג' מוכי שחין יש שהם הכי שפלים בעולם, ומרע"ה הי' נמוך מכולם, והיינו דכתיב מכל האדם אשר ע"פ האדמה, שאף מבנ"א שהם ע"פ האדמה הי' נמוך מהם, ור"ל דלא רק שהי' בדרגת ענוה יותר מכל האדם לפי היחס של גדלותו, אלא שבמציאות החזיק עצמו שפל יותר מהם,

וענוה מאד פרש"י שפל וסבלן, ואמר הרב זללה"ה בשם מרן זללה"ה שהחושב על חבירו שהוא גדול ממנו בחכמה והאמת אינה כן, לא מיקרי עניו אלא טיפש שאינו אלא טועה, אלא ענוה היא אחר ידיעת האמת שהוא גדול מחבירו בחכמה, אבל עדיין יש לו להיות שפל לפניו כי לפי מיעוט ידיעתו אפשר שהוא זכאי ממנו, והחכם מלבד שזוהי מתנת שמים ואין לו להתגאות בה, הרי גם חובתו בעולמו גדולה הרבה יותר, ולפי ידיעתו ואפשרותו ממעט בחובתו יותר מחבירו.

